

Swedwatch rapport #42

RENA GULDGRUVAN?

AP-fondernas investeringar har en smutsig baksida

Swedwatch är en allmännyttig, religiöst och politiskt obunden organisation som granskar svenska företag som verkar i utvecklings- och låglöneländer. Swedwatches syfte är att minska sociala och miljömässiga missförhållanden i Syd, att uppmuntra föredömen, sprida kunskap samt driva på och i en öppen dialog samverka med företag i Sverige så att näringslivet ägnar större uppmärksamhet åt dessa frågor. Swedwatches rapporter är offentliga och finns att ladda ner på www.swedwatch.org.

Latinamerikagrupperna är en solidaritetsförening som tillsammans med latinamerikanska folkrörelser arbetar för ett rättvist och hållbart samhälle. Vi stödjer människors kamp för demokrati och mänskliga rättigheter. Våra samarbetspartners i Latinamerika är ursprungsfolks-, bonde- och lantarbetarorganisationer. Latinamerikagrupperna har lokalgrupper och medlemsorganisationer på ett tjugotal platser i landet. Föreningen ger ut tidningen Röster från Latinamerika. www.latinamerikagrupperna.se
www.latinamerika.nu – gör andra röster hörda!

Författare: Jakob König och Malena Wåhlin

Foton i Peru: Malena Wåhlin

Ansvarig utgivare: Viveka Risberg

Publicerad i september 2011

Denna rapport har publicerats med ekonomiskt stöd från SIDA; som dock ej medverkat vid utformningen och ej heller tar ställning till rapportens innehåll.

Förord

Den växande globala efterfrågan har lett till en kapplöpning om naturresurser. Det har väckt en debatt om transnationella företags agerande i utvecklingsländer och vilket ansvar kapitalförvaltarna har. Latinamerikagrupperna har i över 40 års tid sett hur människor och miljö drabbas av företag som agerar oetiskt i utvecklingsländer och vi har de senaste åren särskilt förvånats över att svenska pensionspengar investeras i mindre nogräknad verksamhet.

AP-fonderna ska i sin placeringsverksamhet ”uppbära allmänhetens förtroende”, vilket bör innebära att de svenska pensionspengarna ska växa på ett etiskt och miljömässigt försvarbart sätt. När Riksdagens Utredningstjänst under våren 2011 granskade AP-fondernas innehav hittade man en lång rad bolag som kränker mänskliga rättigheter, omgärdas av anklagelser om oetisk verksamhet eller svartlistats av andra institutionella investerare. Det här rimmar illa med den av en enig riksdag antagna Sveriges Politik för Global Utveckling, PGU. Den tydliggör att alla politikområden, inte bara biståndet, ska bidra till en rättvis och hållbar global utveckling, där fattiga människors perspektiv och rättigheter särskilt ska beaktas.

I denna rapport har vi gett Swedwatch i uppdrag att granska AP-fondernas investeringar i guldutvinningen då flera av de ursprungsfolk vi samarbetar med i Latinamerika har drabbats av de negativa miljökonsekvenserna av utvinningen av mineraler. Ursprungsfolkens lagstadgade rättigheter till hälsa, territorium och utveckling har i flera fall kränkts. För dem har det höga guldpriset mest lett till bekymmer, då den ohållbara exploateringen breder ut sig och de inte får ta del av utvinningens vinster.

De svenska AP-fonderna har ett långtgående ansvar att säkerställa att de företag man investerar i respekterar internationell rätt. Därför är det riktigt att AP-fonderna agerar resolut mot oetiska företag. I de fall man saknar resurser att bedriva ett aktivt påtryckningsarbete, bör AP-fonderna inte behålla investeringar i företag som kränker mänskliga rättigheter eller bedriver en miljövidrig verksamhet.

Rapporten visar att de statliga pensionsfondernas etiska uppdrag behöver bli tydligare. Det är anmärkningsvärt att den statliga etikutredningen från 2008 ännu inte fått genomslag i form av förändring av lagtexten. Vi vill med den här rapporten bidra till diskussionen om AP-fondernas etikarbete och visa på behovet av högre ambitioner, tydligare regler och riktlinjer och att mer resurser läggs på etikarbetet för att göra det trovärdigt.

September 2011

Francisco Contreras, ordförande för Latinamerikagrupperna

Innehåll

Sammanfattning	5
1. Inledning	8
2. Metod	9
3. AP-fondernas etik- och miljöhänsyn	9
4. AP-fondernas investeringar i tre latinamerikanska guldgruvor	19
5. Yanacochagruvan, Peru	25
6. Marlingruvan, Guatemala	40
7. Pascua-Lamaprojektet, Chile-Argentina	47
8. Statens riktlinjer och AP-fondernas etik- och miljöarbete	52
9. Swedwatchs rekommendationer	63
10. Källor	66
AP-fondernas kommentarer	71

Sammanfattning

Den här rapporten tar upp risker i samband med guldutvinning och belyser brister i AP-fondernas etik- och miljöarbete. AP-fonderna har investerat sammanlagt 1,341 miljarder kronor i tre guldgruvbolag som kopplas till allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter och miljöförstöring i Latinamerika. Det handlar om Yanacochagruvan och Minas Conga i Peru som drivs av det amerikanska företaget Newmont, om Marlingruvan i Guatemala som drivs av det kanadensiska företaget Goldcorp och om Pascua-Lamaprojektet i Chile och Argentina som drivs av det kanadensiska företaget Barrick Gold.

AP-fondernas ägande i Newmont och **Yanacochagruvan** i Peru har inte tidigare diskuterats i Sverige. Däremot har gruvan fått mycket uppmärksamhet både i Peru och internationellt, bland annat i samband med kvicksilverolyckan i Choropampa och dödshot mot gruvmotståndare 2007. Det är ett exempel på ett företag som kan kopplas till kränkningar av mänskliga rättigheter och miljöförstöring men som fallit utanför AP-fondernas etikarbete. Swedwatchs fältstudie vid Yanacochagruvan visar att:

- Tydliga indikationer finns på att gruvverksamheten leder till vattenföroreningar och vattenbrist i området runt gruvan.
- Företaget tycks ha använt hot och våld i flera markkonflikter. Det finns indikationer på att företagets anlitate säkerhetsbolag utsätter gruvmotståndare för hot och trakasserier och att de inte följer ”The Voluntary Principles on Security and Human Rights”, som företaget åtagit sig att följa efter tidigare kritik. Yanacocha har även en överenskommelse med polisen som är mycket tveksam ur ett rättssäkert perspektiv.
- Företaget har varken i tidigare verksamhet eller nuvarande expansionsplaner beaktat gruvverksamhetens konsekvenser för ursprungsfolken i närheten, enligt principen ”Free, prior and informed consent” (FPIC).
- Fackligt anslutna gruvarbetare vid gruvan uppger att de utsätts för trakasserier och repressalier av företagsledningen.
- Det finns en ovilja till dialog och brist på öppenhet hos gruvbolaget. Yanacocha har inte velat svara på Swedwatchs frågor och har inte låtit Swedwatch besöka gruvan eller genomföra en intervju under fältstudien.

AP-fondernas ägande i **Marlingruvan** i Guatemala har redan debatterats i svenska medier. AP-fonderna har valt att vara kvar som ägare med motiveringen att dialogen går framåt. Swedwatchs granskning visar dock att problemen kring gruvan fortsätter och riskerar att leda till fortsatta kränkningar av mänskliga rättigheter och hot mot miljön. Övergreppen mot lokalbefolkningen och kränkningarna av ursprungsfolkens rättigheter har inte upphört trots påtryckningar från investerarna. Fallet visar också på avsaknaden av tydliga riktlinjer för hur en dialog ska föras och svårigheterna med att utvärdera AP-fondernas aktiva etikarbete.

AP-fonderna är även ägare i Barrick Gold som bland annat driver **Pascua-Lamaprojektet** på gränsen mellan Chile och Argentina. Barrick Gold ingår inte bland de företag som AP-fondernas etikråd för dialog med och finns inte med på Sjunde AP-fondens uteslutningslista. Pascua Lamagruvan befinner sig i sin anläggningsfas och utvinningen har inte börjat men anläggningsarbetet har redan fått glaciärerna i närheten att smälta. Gruvan riskerar att orsaka stora skador på miljön och problem med vattentillgången för lokalbefolkningen. Den kan också innebära en kränkning av ursprungsfolket Diaguitas rättigheter, vilket är under utredning av interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter (CIDH). Barrick Gold har tidigare kritiserats för allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter vid deras gruva Porgera på Papua Nya Guinea¹ och North Mara-gruvan² i Tanzania. Pascua-Lama är ett exempel på när AP-fonderna har möjlighet att påverka i ett förhållandevis tidigt skede.

De tre fallen har stora likheter. Utmärkande är konflikter om mark och vatten som skapar problematiska relationer mellan företag och lokalbefolkning. I samtliga fall har gruvföretagen åtagit sig att följa internationella normer.³ FN:s nya vägledande principer om företag och mänskliga rättigheter ger både stater och företag ett tydligt ansvar att skydda och respektera mänskliga rättigheter.⁴

Swedwatch vill med den här rapporten bidra till diskussionen om AP-fondernas etikarbete och visa på behovet av högre ambitioner och tydligare regler och riktlinjer. Med nuvarande regelverk riskerar fondernas etikarbete att bli godtyckligt och svårt att granska. Det är orimligt att kräva att AP-fonderna ska engagera sig aktivt i alla bolag de investerar i. Men idag används endast några tusendelar av fondernas förvaltningskostnader till etik- och miljöarbete. Med tydligare regler och mer resurser skulle etikarbetet bli mer heltäckande och trovärdigt.

När lagen om allmänna pensionsfonder stiftades av Sveriges riksdag år 2000 underströks vikten av att fonderna som förvaltare av statliga pensionsmedel ”uppbär allmänhetens förtroende”. Den här rapporten visar att det går att ifrågasätta om etik- och miljöarbetet är trovärdigt och ligger i linje med Sveriges Politik för Global Utveckling (PGU) samt FN:s nya vägledande principer om företag och mänskliga rättigheter.⁵

Rapporten diskuterar finansiella och etiska aspekter i förvaltningen av våra allmänna pensionsmedel. Enligt nuvarande regelverk får inte etik- och miljöarbetet påverka avkastningen negativt. Forskning tyder dock på att hållbara före-

1 Human Rights Watch, “Gold’s costly dividend – the Porgera joint venture”, 2010.

2 Barrick Gold, “Statement from Barrick Gold Corporation concerning the North Mara Mine, Tanzania”, 2011

3 Företagen har bland annat skrivit under FN:s uppförandekod för företag; Global Compact.

4 FN, “Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework”, 2011.

5 Ibid

tag är en bättre investering.⁶ Regelverket uppmuntrar till kortsiktighet istället för att premiera fonderna för långsiktigt värdeskapande strategier. I vissa fall borde det dessutom vara rimligt att göra avkall på avkastningen av etiska skäl om alternativet är att svenska folkets pensionspengar bidrar till allvarliga sociala eller miljömässiga missförhållanden. En liknande etisk prioritering görs redan av Sveriges landsting och kommuner vid offentliga upphandlingar, där sociala och miljömässiga krav som bygger på internationella konventioner måste uppfyllas av samtliga leverantörer i hela produktionskedjan. Sedan 2010 är dessa skall-krav inskrivna i samtliga landstings leverantörsavtal och går inte att förhandla bort. Det borde inte vara annorlunda när det gäller hanteringen av andra typer av skattemedel, som pensioner.

Etikrådets nuvarande strategi att föra dialog med problematiska bolag och som ägare försöka kräva förändringar kan vara ett konstruktivt sätt att ta ansvar, ett annat är svartlistning. För att etikarbetet ska uppfattas som trovärdigt och göra skillnad är det dock rimligt att inleda dialoger med fler företag än de tio till femton som pågår idag. Det saknas också tydliga kriterier för vilka bolag som väljs ut för dialog, och hur länge en dialog kan anses gå framåt utan att konkreta och mätbara förbättringar uppnåts. Rapporten diskuterar för- och nackdelar med dialog respektive uteslutning och svartlistning av företag. I de fall man inte har resurser att bedriva ett aktivt påtryckningsarbete, bör AP-fonderna undvika företag som bidrar till kränkningar av mänskliga rättigheter eller är miljömässigt ohållbara.

Det är inte första gången fondernas etikarbete ifrågasätts. I Statens offentliga utredning "Etiken, miljön och pensionerna" från 2008 finns flera rekommendationer om hur fonderna borde stärka sitt etikarbete. De är fortfarande aktuella och har ännu inte införts. Även forskare inom det internationella forskningsprogrammet SIRP menar att det nuvarande etik- och miljöarbetet samt statens riktlinjer behöver förbättras.

När det gäller Yanacochagruvan och Pascua Lama bör AP-fonderna inleda en dialog med företagen och kräva att problemen kring gruvorna utreds och åtgärdas. I fallet med Marlingruvan, där en dialog redan pågår, är det hög tid att AP-fonderna sätter upp tydliga gränser för hur länge en dialog kan anses gå framåt om kränkningar av mänskliga rättigheter fortsätter.

I anslutning till varje fall ger Swedwatch ett antal rekommendationer till AP-fonderna om vilka krav som bör ställas på företagen. Rapporten avslutas med rekommendationer till regering, riksdag och AP-fonderna om hur regelverk och implementering av etik- och miljöhänsyn i förvaltningen av allmänna pensionsmedel bör stärkas.

6 Se avsnitt 9.8.2.

1. Inledning

Genom AP-fondernas ägande i tusentals multinationella företag kopplas svenska folkets pensionspengar till en mängd problemområden världen över. Trots att fonderna ska ta etiska och miljömässiga hänsyn är det med dagens regelverk troligt att pensionspengar finns investerade i ett antal företag som i olika grad kan kopplas till kränkningar av mänskliga rättigheter, miljöförstörande verksamhet och korruption. Den här rapporten visar på tre sådana exempel. Enligt en nyligen gjord granskning från Riksdagens utredningstjänst (RUT) finns det fler.⁷ Kritik mot fonderna har framförts från miljö- och människorättsorganisationer och ett återkommande argument som används är att visst ägande rymmer illa med svenska politiska beslut och mål, bland annat Sveriges politik för global utveckling (PGU).

Men det är inte bara civilorganisationer som anser att fonderna bör höja ribban för sitt etik- och miljöarbete, och att direktiven från riksdag och regering bör skärpas och förtydligas. Kritik kommer även från andra håll, bland annat från en statlig utredning och från forskarvärlden.⁸ Även utifrån FN:s nya principer om företag och mänskliga rättigheter går det att finna stöd för ett mer omfattande etik- och miljöarbete.

Den här rapporten belyser bolag i guldutvinningsbranschen. Guldindustrin är högaktuell och ställer frågan om AP-fondernas etikarbete på sin spets. När världen skakas av finansiella kriser och hot om en ny lågkonjunktur, skjuter guldpriset i höjden. Både dagens och morgondagens pensionärer har all rätt att känna oro för sin pension och kräva att AP-fondernas investeringar ger en god avkastning. Att investera i guld ter sig för många som ett säkert kort. Men den här rapporten visar att guldutvinning har en bitter baksida.

Att guldutvinning kan leda till vattenbrist och minskad biologisk mångfald är allmänt känt. AP-fonderna konstaterar själva i en rapport från 2008 att gruvindustrin är förknippad med allvarliga skador på miljön och brott mot mänskliga rättigheter.⁹ Det har dock inte hindrat dem från att investera i ett antal gruvföretag som sammankopplats med sådana problem och frågan är om rapporten alls haft någon betydelse i praktiken.

I den här studien granskas tre gruvföretag som AP-fonderna har innehav i; Goldcorp, Newmont och Barrick Gold. De tre företagen kopplas till kränkningar av mänskliga rättigheter och allvarliga miljöproblem i samband med guldutvinning i Latinamerika. I dessa tre bolag har AP-fonderna investerat sammanlagt 1,341 miljarder kronor. Denna rapport ska undersöka om det beror på otydliga statliga direktiv till AP-fonderna, eller om det är en resurs- eller metodfråga.

7 Riksdagens utredningstjänst, "AP-fondernas investeringar", 2011.

8 Se avsnitt 8.8.1 och 8.8.2.

9 Etikrådet, "Miljöpåverkan från gruvindustrin", 2008.

2. Metod

Swedwatchs granskning av AP-fondernas etik- och miljöarbete har gjorts genom att utvärdera fondernas publika redovisning av riktlinjer och rapportering samt genom intervjuer med representanter för fonderna. Swedwatch har granskat statens skriftliga direktiv och varit i kontakt med ansvariga personer på regeringskansliet. Swedwatch har även haft dialog med forskare inom hållbara investeringar. AP-fonderna har inte fått förfrågan eller intervjuats angående hanteringen av de tre företagen i denna rapport utan granskningen har gjorts utifrån tillgänglig publik rapportering. AP-fonderna har fått tillfälle att läsa rapporten innan publicering och deras kommentarer finns i en bilaga till rapporten. I kapitlet om miljörisiker vid guldutvinning har faktauppgifter hämtats från facklitteratur. Kapitlet har expertlästs av Lars Hylander, forskare vid Institutionen för geovetenskaper på Uppsala universitet.

Information om företagen har hämtats från företagens hemsidor och vissa uppgifter kommer från epostkonversationer med företagsrepresentanter. Delarna om Marlingruvan i Guatemala och Pascua-Lamaprojektet i Chile och Argentina bygger också på telefonintervjuer och mailkonversationer med lokala organisationer samt information från litteratur och hemsidor.

Kapitlet om Yanacochagruvan bygger på en dryg veckas fältstudie vid gruvan i Peru som genomfördes i augusti 2011. Swedwatch fick inte tillstånd att besöka gruvan eller intervjua företagsrepresentanter på plats. Företaget har dock fått möjlighet att kommentera uppgifterna som framkommit via epost i efterhand och har då valt att enbart hänvisa till sin hemsida. Under fältstudien gjordes intervjuer med ett antal organisationer och myndigheter. Swedwatch har även intervjuat drygt tjugo personer som själva drabbats av de problem som tas upp i rapporten samt fackligt anslutna gruvarbetare vid gruvan. När det gäller gruvans miljöpåverkan har Swedwatch fått ta del av en pågående men ännu ej publicerad studie av spanska forskare vid Universitat Politècnica de Catalunya i Barcelona.

3. AP-fondernas etik- och miljöhänsyn

3.1 Bakgrund

1960 infördes för första gången ett allmänt inkomstpensionssystem (ATP) i Sverige. Syftet med reformen var att ge alla löntagare en tilläggspension baserad på löneinkomst, så kallad inkomstpension. För att sköta kapitalförvaltningen inrättades Allmänna Pensionsfonden som fördelade uppdraget på tre fonder.

Efterhand inrättades ytterligare fyra fonder och efter pensionsreformen i slutet av 1990-talet är förvaltningen uppdelad på sex AP-fonder.¹⁰

Gemensamt för AP-fonderna är att de förvaltar pensionspengar åt större delen av Sveriges befolkning, dvs alla som någon gång förvärvat arbetat i Sverige. Fondernas samlade kapital uppgick vid utgången av 2010 till ca 1000 miljarder kronor.¹¹

AP-fonderna är statliga myndigheter men skiljer sig från de flesta myndigheter då deras uppdrag och verksamhet regleras i lag och inte i föreskrifter.¹² Regeringens inflytande är begränsat till att utse fondernas styrelser samt att utse externa revisorer som årligen utvärderar fondernas verksamhet. Utvärderingarna resulterar i skrivelser till Sveriges riksdag där regeringen redogör för resultatet samt sin syn på fondernas verksamhet.¹³

Alla fonder utom Sjunde AP-fonden är så kallade buffertfonder vars medel är avsedda att användas när det uppstår underskott i det allmänna pensionssystemet.¹⁴ Totalt förvaltar buffertfonderna 12 procent av tillgångarna i systemet, resterande medel utgörs av de årliga pensionsinbetalningarna via skattesystemet.¹⁵ Sedan 2001 har buffertfonderna samma lagstadgade uppdrag; att förvalta pensionskapitalet på ett sätt som långsiktigt skapar hög avkastning till låg risk.¹⁶

Sjunde AP-fonden är ingen buffertfond utan det statliga alternativet i premiepensionsystemet. Fonden förvaltar pensionsmedel åt cirka 2,7 miljoner svenskar och utgörs framförallt av de som inte gjort ett aktivt premiepensionsval. Fonden går numera även att välja aktivt.¹⁷

Placeringsinriktningen skiljer sig mellan fonderna. Sjätte AP-fonden är en riskkapitalfond som investerar i små- och medelstora företag, antingen direkt eller via externa fonder och investmentbolag. Övriga AP-fonder har ett bredare investeringsuniversum och förvaltar globala portföljer med framförallt aktier och räntebärande instrument, men även fastigheter och andelar i riskkapitalfonder. Fonderna äger aktier i mellan 1800 och 4500 börsnoterade företag och den mesta av förvaltningen är passivt förvaltat genom indexförvaltning.¹⁸

10 Första AP-fondens hemsida, <http://www.ap1.se/sv/Vart-uppdrag/Pensionssystemet/AP1-historia/>

11 Bilaga 8 till regeringens skrivelse 2010/11:130 och Sjunde AP-fondens hemsida.

12 Lag (2000:192) om allmänna pensionsfonder och Lag (2000:193) om Sjätte AP-fonden.

13 Första AP-fondens hemsida, <http://www.ap1.se/sv/Om-AP1/Hur-styrs-AP1/>

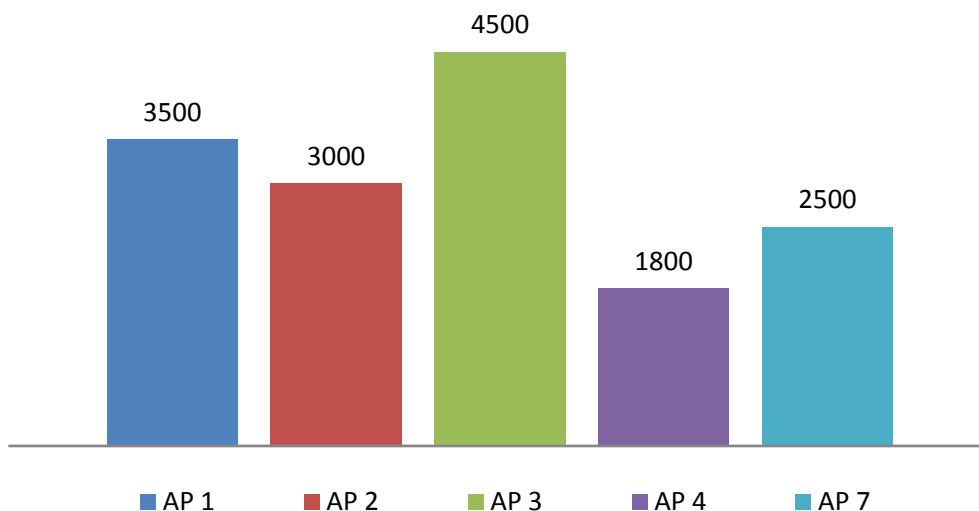
14 Under 2009 och 2010 var det underskott för första gången. Bilaga 8 till regeringens skrivelse 2010/11:130, s. 6.

15 Regeringens skrivelse 2010/11:130, s. 8.

16 Första AP-fondens hemsida, <http://www.ap1.se/sv/Vart-uppdrag/Pensionssystemet/AP1-historia/>

17 Sjunde AP-fondens årsredovisning 2010.

18 Bilaga 8 till regeringens skrivelse 2009/10:130, s. 76 *Passiv förvaltning innebär att man investerar i alla företag som ingår i ett aktieindex, istället för att aktivt välja ut enskilda företag.

Antal företag som AP-fonderna äger aktier i.

Källa: Bilaga 8 till regeringens skrivelse 2009/10:130 samt uppgift direkt från AP 7.

3.2 Statens direktiv om etik- och miljöhänsyn

När *Lagen (2000:192) om allmänna pensionsfonder* stiftades av Sveriges riksdag år 2000 underströks vikten av att fonderna som förvaltare av statliga pensionsmedel ”uppbär allmänhetens förtroende”. Därför föreskrevs att fonderna ska ta hänsyn till etik- och miljöaspekter i sin verksamhet. Kravet finns inte inskrivet i lagen men framgår i regeringens proposition och i finansutskottets betänkande.¹⁹ Regeringen skriver att ”hänsyn till miljö och etik skall tas i placeringsverksamheten utan att avkall görs på det övergripande målet om hög avkastning.” Fonderna ges ingen ytterligare vägledning i vad direktivet innebär utan får själva ansvara för precisering och konkretisering. Däremot har regeringen möjlighet att i samband med de årliga utvärderingarna precisera sin syn på fondernas etik- och miljöhänsyn ”om det skulle vara påkallat.”²⁰

I regeringens proposition ges en del fingervisningar när det gäller ägarstyrningen av företag, dvs. hur aktiva fonderna ska vara när det gäller att påverka företag man äger aktier i, vilket även inbegriper frågor om etik och miljö. Regeringen skriver att ”ägarrollen entydigt skall utövas i syfte att uppnå en hög avkastning på de förvaltade medlen och inte vara ett närings- eller ekonomisk-politiskt instrument.” AP-fonderna ska enligt regeringen inte ha en ”utpräglad aktiv ägarroll” eftersom det riskerar att bli överordnat avkastningsmålet. Regeringen menar dock att även vid en mindre aktiv styrning bör fonderna kunna ”bidra till samhällsintresset genom att verka för de krav på miljöhänsyn och etik som fastslagits i placeringspolicyn”.²¹

19 2000:192 Lag om allmänna pensionsfonder, Prop. 1999/2000 AP-fonden i det reformerade pensionssystemet, FiU 1999/2000:19.

20 Förarbetena till lagen om allmänna pensionsfonder 2000:192.

21 Ibid.

3.3 Fondernas värdegrund

I AP-fondernas ägar- och placeringspolicys uttrycker fonderna hur de tolkar och implementerar statens direktiv om etik- och miljöhänsyn. Riktlinjerna är individuellt antagna men liknar varandra avseende normativ värdegrund, det vill säga de etiska grundvalar som verksamheten vilar på. Eftersom AP-fonderna är svenska myndigheter anser fonderna att de bör ha samma värdegrund som den svenska staten. Enligt fonderna kommer svenska statens värdegrund till uttryck genom de internationella konventioner som Sverige skrivit under. Bland dessa framhåller flera fonder konventioner som de anser särskilt viktiga, såsom FN:s deklaration om mänskliga rättigheter, ILO:s kärnkonventioner och Rio-deklarationen om miljö och utveckling. Några fonder hänvisar också till den svenska regeringsformen och exemplifierar med värden som demokrati och hållbar utveckling.²²

När det gäller tillämpningen av konventionerna, vilka egentligen är riktade till stater, anser alla AP-fonderna att företagen ändå har ett ansvar att följa dem, och även i länder som inte undertecknat eller ratificerat en viss konvention. Fondernas inställning är i linje med FN:s uppförandekod Global Compact och OECD:s riktlinjer för multinationella företag, vilka några AP-fonder också hänvisar till som riktlinjer.

Ingen av AP-fonderna bojkottar på generell basis klassiskt kontroversiella branscher såsom tobak, alkohol eller vapen vilket är vanligt bland s.k. etikfonder.

Flera av fonderna uttrycker resonemang om att hänsyn till etik- och miljöaspekter inte står i motsats till avkastningsmålet, utan snarare bidrar positivt till att skapa långsiktigt hög avkastning till det svenska pensionssystemet. Fjärde AP-fonden skriver exempelvis i sin ägarpolicy att ”god etik och iakttagande av väsentliga miljöhänsyn utgör en förutsättning för att bolag ska kunna uppnå en uthålligt god avkastning”.²³ Första till Fjärde AP-fondens Etikråd uttrycker liknande resonemang.²⁴

3.4 Första till Fjärde AP-fonderna och Etikrådet

Sedan 2007 samordnar Första till Fjärde AP-fonderna arbetet med etik- och miljöfrågor via det gemensamma Etikrådet. Gemensamt för buffertfonderna

22 En av fonderna, AP 7, skriver i sin placeringspolicy att man i undantagsfall även kan ställa högre krav än vad som följer av internationella konventioner ”om det finns en otvetydig och officiell svensk inställning inom ett område”. Enligt fonden har detta hittills tillämpats när det gäller kärnvapenfrågan.

23 Fjärde AP-fondens ägarpolicy.

24 På sin hemsida uttrycker Etikrådet: ”De kränkningar av konventioner som identifierats av Etikrådet är ofta symptom på att företaget inte har uppmärksammat sitt ansvar för incidenter, eller inte haft tillräckligt fokus på proaktivt arbete avseende miljöhänsyn och sociala frågor. Vi är övertygade om att företag som tar sitt ansvar och integrerar dessa frågor i den dagliga verksamheten är en bättre investering för oss och därmed för Sveriges pensionärer på lång sikt.” www.ap4.se/etikradet

är att de förespråkar aktiv påtryckningsdialog framför direkt uteslutning och publik svartlistning. Bland annat därför ingår inte Sjunde AP-fonden i samarbetet.

Etikrådet har till uppgift att ”genom engagemang och gemensamt agerande driva en positiv förändring i utländska bolag som kopplas till kränkningar av internationella konventioner avseende miljö och mänskliga rättigheter”. Rådet består av en ordinarie representant från varje fond och ordförandeskapet alternerar mellan fonderna.²⁵ Sedan 2010 har rådet även en generalsekreterare som sköter Etikrådets företagsdialoger och investerarinitiativ samt utvecklar fondernas etik- och miljöarbete.²⁶

3.4.1 Förebyggande och reaktivt påverkansarbete

Etikrådet arbetar både proaktivt och reaktivt med etik- och miljöfrågor. Det proaktiva arbetet handlar dels om att stödja några internationella initiativ²⁷ som syftar till att öka transparensen i företag. Rådet är också involverat i ett antal mindre formella initiativ där man tillsammans med andra investerare diskuterar olika branschproblem med företagen. Under 2010 handlade dialogerna om oljesandsutvinning, korruptionsbekämpning och djuphavsborrning.²⁸ Det saknas dock utförlig beskrivning av vad dialogerna gått ut på, hur Etikrådet ser på problemen och om man ställt några krav. Endast en av fonderna redovisar en egen process för proaktiv dialog med företag.²⁹

Den reaktiva påverkansprocessen handlar om att agera när enskilda företag anklagas för kränkningar av internationella konventioner. Eftersom fonderna investerar i flera tusen företag agerar Etikrådet inte på alla rapporterade kränkningar. Istället väljer man ut de 10-15 företag där ”problemen bedöms vara påtagliga och väl dokumenterade och Etikrådet anser att det finns möjlighet att påverka i positiv riktning”.³⁰ Etikrådet preciserar inte urvalskriterierna vidare men av Första AP-fondens placeringspolicy framgår att bedömningen ”ska grunda sig på officiella granskningar av enskilda fall” och att man beaktar ”hur allvarlig förseelsen är samt hur den bedömts av den prövande instansen”.³¹ Enligt Etikrådet är det av resursskäl som man begränsat antalet dialoger till 10-15 företag.³²

25 Etikrådets årsrapport 2010, s. 2.

26 Etikrådets hemsida, www.ap4.se/etikradet

27 Extractive Industries Transparency Initiative (EITI), Carbon Disclosure Project (CDP), Institutional Investors Group on Climate Change (IIGCC).

28 Etikrådets årsrapport 2010, s. 28.

29 Tredje AP-fonden för en påverkansprocess med svenska företag som har omfattande verksamhet eller upphandling i utvecklingsländer. Under 2010 träffade fonden 13 företag för att diskutera brister i deras ledningssystem. Fonden redovisar inte vilka företagen är eller något om innehållet i dialogen. (Tredje AP-fondens årsrapport 2010, s 30.).

30 Etikrådets årsrapport 2010, s. 9.

31 Första AP-fondens Ägarpolicy, s. 9.

32 Intervju med John Howchin på Etikrådet och Nadine Viel Lamare på Första AP Fonden, 2011-05-30.

Målet med dialogen är att förmå företag att stoppa den kränkande verksamheten eller förbättra ledningssystemen så att kränkningar förebyggs. Så länge dialogen går framåt och Etikrådet tror att det finns möjlighet att påverka företaget i positiv riktning stannar fonderna som ägare och fortsätter dialogen.³³ Dialogen kan således pågå i flera år. Etikrådet menar att det är mer ansvarsfullt än att avsluta ägandet.

- Missförhållanden i företag upphör inte bara för att man säljer sitt innehav, i så fall blir företaget av med en ägare som ställer krav och ersätts troligen av en som inte gör det. Det är bättre att agera aktivt genom sin ägarroll, det är större chans att företaget lyssnar då, säger Etikrådets generalsekreterare John Howchin.

Som en sista utväg kan dock fonderna välja att avsluta ägandet. Det beslutas emellertid av varje enskild fond efter rekommendation från Etikrådet. Uteslutning sker först då det bedömts som orimligt att kunna påverka företaget. Hittills har det endast skett med ett tiotal vapenföretag som associerats till produktion av klustervapen och/eller personminor, samt ett företag som är involverat i byggnationen av Israels olagliga mur på palestinskt territorium.³⁴ Vid uteslutning svartlistas företagen offentligt tills de uppfyllt fondernas krav. Företagen kontaktas också årligen och uppmanas följa fondernas rekommendationer.³⁵

Buffertfonderna försöker även påverka företagens etik- och miljöarbete genom att utfärda resolutioner och rösta på bolagsstämmor. Det är bara Första AP-fonden som redovisar en fullständig lista över hur man röstat på svenska och utländska bolagsstämmor. Vid en närmare granskning visar det sig att fonden röstat emot eller aktivt avstått från att rösta vid mer än hälften av de resolutioner som gällt miljö eller mänskliga rättigheter.³⁶ Orsaken till detta är enligt Första AP-fonden att många resolutioner inte är bra utformade.

- Bara för att en resolution rör miljö eller mänskliga rättigheter behöver den inte vara väl genomtänkt. Många resolutioner vill detaljstyra företaget på ett sätt som vi inte anser är effektivt, säger Nadine Viel Lamare på Första AP-fonden och Etikrådets ordförande under 2011.

Tredje AP-fonden redovisar hur man röstat för ett fåtal resolutioner som rör etik- och miljöområdet. Fonden beskriver även motivet till hur man röstat.³⁷

33 Etikrådets årsrapport 2010, s. 8-9.

34 Etikrådet har konstaterat att det finns mycket begränsad möjlighet att påverka eftersom bolagen förväntas följa nationella säkerhetspolitiska direktiv. Etikrådets årsrapport 2010 s. 19.

35 Ibid, s. 8 och 19.

36 Första AP-fondens röstningsrapport för 2010 <http://www.ap1.se/sv/Agarstyrning/Bolagsstyrning/Forsta-AP-fondens-deltagande-pa-stammor/>

37 I Tredje AP-fondens ägarstyrningsrapport 2011 redovisas hur man röstat angående sju resolutioner gällande etik- och miljöfrågor.

3.4.2 Etik konsulter bevakar och för dialog

Förutom de 10-15 företag som fonderna för en aktiv dialog med via Etikrådet arbetar fonderna med etik konsulter som för dialog med ytterligare företag. Etik konsulterna arbetar på uppdrag av flera kunder och insynen i konsulternas val av företag är begränsad, rapporterna publiceras inte offentligt. Under flera år har den svenska konsult- och researchfirman GES Investment Services varit Etikrådets enda konsult. Sedan november 2010 har Etikrådet även ramavtal med tre andra konsultfirmor; Ethix SRI Advisors, Northwest & Ethical Investments och Sustainability.³⁸ GES Investment Services är dock fortfarande den konsult man huvudsakligen köper tjänster ifrån. Det handlar dels om omvärldsbevakning där konsulten utreder företag som associerats till kränkningar av konventioner, dels för man påtryckningsdialog med företagen på uppdrag av investerare.³⁹

3.4.3 Rapportering

Etikrådet rapporterar årligen om sitt arbete i en årsrapport och via sin hemsida. I årsrapporten redovisas arbetsprocessen samt korta beskrivningar om bakgrund, status och mål för de ca 10-15 påtryckningsdialoger man har med företag. I senaste årsrapporten för 2010 ingår även en något fördjupad redogörelse gällande utvecklingen för fyra av företagen, däribland Goldcorp.⁴⁰

Enligt Etikrådet förs dialog med fler än de redovisade företagen och man planerar att utöka rapporteringen om dessa i nästa årsrapport. Rådet redovisar även kort om de branschinitiativ som man är involverad samt att man är dialog med intressegrupper, men anger inte vilka eller vad dialogerna handlat om.⁴¹ Fonderna rapporterar även om sitt etik- och miljöarbete i sina respektive årsredovisningar och ägarrapporter men det är i princip ingen ytterligare information utöver det som Etikrådet rapporterar.

3.4.4 Resurser

Första till Fjärde AP-fonderna avsätter idag sammanlagt cirka 5 miljoner kronor till etik- och miljöarbetet. Det är AP-fondernas styrelser som beslutar budget. Förutom Etikrådets generalsekreterare som arbetar heltid med etik- och miljöfrågor har varje fond en till två personer som på deltid ansvarar för att styra arbetet. Resterande aktiviteter köps in från externa konsultfirmor. Det pågår sedan en tid en intensiv kostnadsjakt på fonderna eftersom man fått kritik från regeringen för sina höga kostnader.⁴²

38 Etikrådets hemsida, www.ap4.se/etikradet

39 Intervju med John Howchin på Etikrådet och Nadine Viel Lamare på Första AP Fonden, 2011-05-30.

40 Etikrådets årsrapport 2010.

41 Ibid.

42 Intervju med John Howchin på Etikrådet och Nadine Viel Lamare på Första AP Fonden, 2011-05-30.

3.5 Sjunde AP-fonden

Sjunde AP-fondens metod för etik- och miljöhänsyn fokuserar på uteslutning och svartlistning. Fonden har antagit en policy som endast tillåter investeringar i ”företag som på ett godtagbart sätt följer kraven i de internationella konventioner Sverige har tillträtt”. Om ett företag inte vidtar omedelbara åtgärder för att upphöra med en verksamhet som strider mot fondens policy svartlistas det offentligt och utesluts från investeringar under fem år.⁴³

- Buffertfonderna jobbar med dialog i större utsträckning än vi. Vi tror att uteslutning och offentliggörande av oetiska företag är mer effektivt, säger Johan Florén som är kommunikationschef på Sjunde AP-fonden.⁴⁴

Det yttersta målet med svartlistningen är att åstadkomma förbättringar. Enligt Florén sker påtryckningsdialog även med svartlistade företag genom fondens konsulter. Detta framgår dock inte i fondens policy. Om ett företag uppvisar tillräckliga åtgärder kan uteslutningen upphöra innan fem år har gått. Det krävs även att normbrotten upphör för att företag ska tas bort från fondens lista.⁴⁵

Sjunde AP-fonden ställer höga krav på bevis för att ett företag ska bedömas ansvarigt för en konventionskränkning. Fonden skriver att ”endast regelbrott där ett företag erkänt ansvar eller om frågan avgjorts i en internationell prövningsinstans eller av domstol beaktas”.⁴⁶ Fonden beaktar även hur allvarligt den prövande instansen ser på ”brottet”. Enda undantaget där fonden gör en egen bedömning gäller kärnvapenfrågan. Där anser man att fondens policy är striktare än internationella konventioner och därför inte kan förlita sig på att en officiell instans prövar saken.⁴⁷ Det finns idag 51 företag på Sjunde AP-fondens uteslutningslista. Den absoluta huvuddelen handlar om kränkningar av mänskliga rättigheter och involvering i inhumana vapen (kärnvapen, klustervapen och personminor). Resterande handfull företag är uteslutna på grund av allvarlig miljöförstöring. Fonden redovisar endast namnen på företagen och vilka normområden som kränkts. Inget av de tre företagen i denna studie, Newmont, Goldcorp och Barrick Gold, finns med på listan.⁴⁸

Sjunde AP-fondens kostnader för etik- och miljöarbetet är cirka 1,5 miljoner om året. Fonden anlitar de två svenska konsultfirmorna Ethix SRI Advisors och GES Investment Services för granskning och dialog med företag. Från konsulterna får fonden listor två gånger årligen över företag som kopplats till kränkningar av internationella konventioner samt uppdateringar av tidigare fall. Fonden beslutar sedan vilka företag som ska uteslutas.⁴⁹

43 Sjunde AP-fondens Ägarpolicy, 2011.

44 Intervju med Johan Florén, kommunikationschef på Sjunde AP-fonden, 2011-05-30.

45 Sjunde AP-fondens hemsida, www.ap7.se/sv/hur-vi-arbetar/Ansvarsfulla-placeringar/

46 Sjunde AP-fondens Ägarpolicy, 2011.

47 Intervju med Johan Florén, kommunikationschef på Sjunde AP-fonden, 2011-05-30

48 Sjunde AP-fondens uteslutningslista www.ap7.se/PageFiles/353/Svarta_listan_2010.pdf

49 Ibid.

PRI:s sex principer

- We will incorporate ESG (Environmental, Social and Governance) issues into investment analysis and decision-making processes.
- We will be active owners and incorporate ESG issues into our ownership policies and practices.
- We will seek appropriate disclosure on ESG issues by the entities in which we invest.
- We will promote acceptance and implementation of the Principles within the investment industry.
- We will work together to enhance our effectiveness in implementing the Principles.
- We will each report on our activities and progress towards implementing the Principles.

PRI står för Principles for Responsible Investment
Källa: www.unpri.org

Sjunde AP-fonden röstar inte på bolagsstämmor och är enligt lag begränsad i sin ägarstyrning av svenska företag. För utländska innehav saknas det däremot begränsningar men man har inte utnyttjat sin rösträtt hittills. Enligt fonden är det dock något man ser över.⁵⁰

3.6 FN:s initiativ för ansvarsfulla investeringar

Alla AP-fonder utom Sjätte AP-fonden har skrivit under det FN-stödda initiativet för ansvarsfulla investeringar; *UN Principles for Responsible Investment* (PRI). PRI består av sex principer och riktlinjer för investerare som frivilligt åtar sig att adressera sociala och miljömässiga aspekter i sin investeringsverksamhet. Initiativet baseras på idén att institutionella investerare har ett ansvar att agera utifrån förmånstagarnas (spararnas) långsiktiga intresse och att förvaltarna därför bör ta hänsyn till sociala och miljömässiga aspekter då det kan påverka resultatet. Man menar också att principerna hjälper till att liera investerare med bredare samhällliga mål.⁵¹

PRI:s principer grundar sig på investerares aktiva engagemang och dialog med företag. Därför förespråkas att investerare på olika sätt försöker påverka ”oansvariga” företag istället för att undvika investering. Principerna ger däremot ingen vägledning om vilka konventioner och normer som ska tas hänsyn till.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Principles for Responsible Investment, www.unpri.org/principles

Det ställs heller inga absoluta krav på hur principerna ska följas, men olika generella metoder föreslås. I nuläget är det enda kravet att investerare årligen rapporterar om hur man arbetar med varje princip och rapporterna publiceras offentligt om investeraren tillåter det. Alla AP-fondernas rapporter finns publicerade på PRI:s hemsida. Mer än 850 institutionella investerare har skrivit under PRI:s principer och förvaltar tillsammans cirka 25 triljoner dollar.⁵²

3.7 Sveriges Politik för Global Utveckling, PGU

Sveriges Politik för Global Utveckling (PGU) beslutades 2003 med stöd från samtliga partier i Sveriges riksdag och slår fast att Sveriges bidrag till global utveckling och fattigdomsbekämpning inte ska begränsas till bistånd utan måste gälla samtliga politikområden. Beslutet föregicks av en parlamentarisk kommitté med ett brett mandat att utreda hur en svensk politik för global utveckling skulle utformas. Politiken ska bland annat bidra till att FN:s millenniemål uppfylls och utgår från två perspektiv på utveckling: fattiga människors perspektiv och rättighetsperspektivet. Beslutet om PGU från 2003 innehåller ingen vägledning om genomförandet men regeringen (UD) ansvarar för samordningen och ska vartannat år redovisa hur man genomför PGU för Sveriges riksdag.⁵³

Sveriges nuvarande regering lyfter fram det svenska näringslivet som en viktig aktör för genomförandet av PGU och konstaterar att näringslivets bidrag ”stärks när företag stödjer och strävar efter ansvarsfullt agerande för att följa internationella principer och riktlinjer”.⁵⁴ För att koordinera näringslivets roll har regeringen skapat Rådet för Näringsliv och Utveckling (NU-rådet). Rådet består av representanter från svenskt näringsliv, departement och myndigheter men saknar representanter från finansmarknaden.⁵⁵

AP-fonderna har inte själva relaterat till PGU i sina riktlinjer och regeringen har inte signalerat att PGU är viktigt att ta hänsyn till.

52 Principles for Responsible Investment, www.unpri.org/about

53 Sveriges regering, ”Gemensamt ansvar för global utveckling”, 2010.

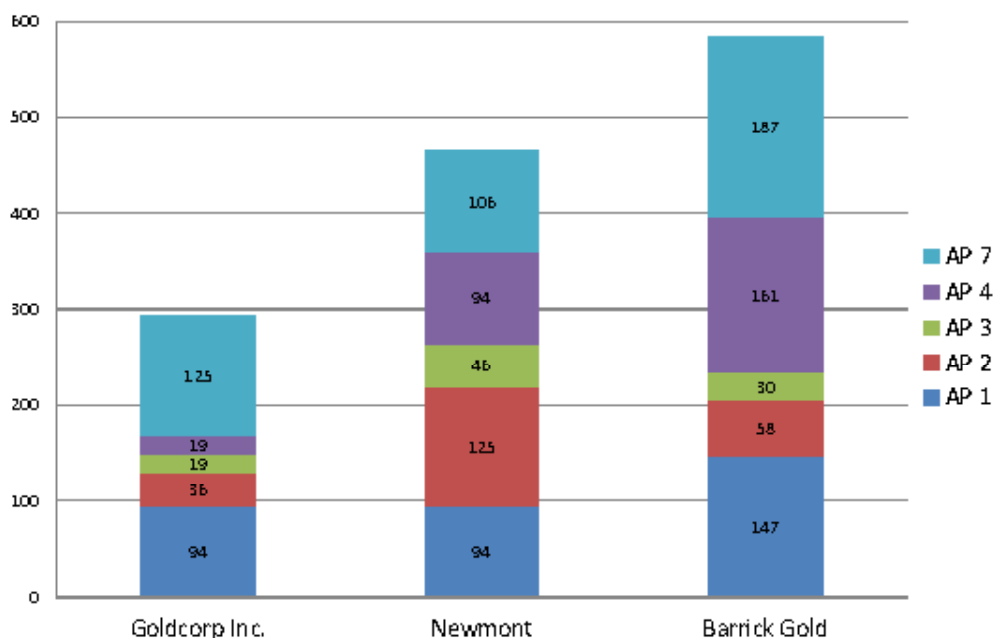
54 Regeringens skrivelse 2009/10:129, ”Att möta globala utmaningar - skrivelse om samstämmighet för utveckling”, s. 29.

55 Sveriges regerings hemsida, ”Politiken för global utveckling”, www.sweden.gov.se/sb/d/10423

4. AP-fondernas investeringar i tre latinamerikanska guldgruvor

4.1 AP-fondernas investeringar

AP-fonderna har tillsammans investerat 1,341 miljarder kronor i de tre gruvföretagen Goldcorp, Newmont och Barrick Gold.⁵⁶ Fonderna investerar huvudsakligen i företagens aktier men några äger även en liten del företagsobligationer. I relation till fondernas totala kapital utgör företagen en liten andel, i genomsnitt cirka 0,14 %. Eftersom företagen är värderade till hundratals miljarder är fondernas ägarandel också relativt liten, i genomsnitt 0,18 % i respektive företag.⁵⁷

AP-fondernas investeringar i företagen, MSEK.

Källa: AP-fondernas innehavslistor per 2010-12-31.

4.2 De tre gruvföretagen

Det amerikanska Newmont Mining Corporation och de kanadensiska företagen Goldcorp och Barrick Gold Corporation tillhör de världsledande guldproducenterna. Newmont har totalt 34 000 anställda och kontrakterade världen över.

⁵⁶ Första AP-fonden har även 35 miljoner investerade i det peruanska gruvföretaget Cia De Minas Buenaventura SA som äger Yanacochagrivan tillsammans med Newmont.

⁵⁷ AP-fondernas innehavslistor per 2010-12-31 och www.bloomberg.com

2010 producerade de drygt 200 ton guld och hade en omsättning på drygt 9,5 miljarder USD.⁵⁸

Goldcorp är verksam i Kanada, USA och Latinamerika och har drygt 11 500 anställda totalt och en omsättning på 3,8 miljarder USD 2010. 2010 producerade de motsvarande drygt 78 ton guld.⁵⁹

Barrick Gold är världens största guldproducent med verksamhet på fem kontinenter. 2010 producerade de totalt drygt 242 ton guld och har drygt 20 000 anställda. De har en omsättning på nära 11 miljarder USD.⁶⁰

De tre gruvföretagen säger sig alla prioritera frågor som rör etik, miljö och säkerhet. De har anslutit sig till ett antal frivilliga initiativ inom dessa områden som de rapporterar löpande om, bland annat the International Cyanide Management Code (ICMC), The Voluntary Principles on Security and Human Rights samt International Council on Mining & Metals (ICMM). De är även medlemmar i Global Compact och EITI, Extractive Industries Transparency Initiative. På företagens respektive hemsidor ges information om ”sustainability” och ”corporate responsibility” en framträdande plats.

	AP 1	AP 2	AP 3	AP 4	AP 7
Barrick Gold	Ingen uppgift	Ingen uppgift	Ingen uppgift	Ingen uppgift	Ingen uppgift
Goldcorp	Dialog	Dialog	Dialog	Dialog	Ingen uppgift
Newmont	Ingen uppgift	Ingen uppgift	Ingen uppgift	Ingen uppgift	Ingen uppgift

AP-fondernas agerande gällande företagen. Källa: AP-fondernas publika rapportering.

4.3 Miljörisker vid guldutvinning

Storskalig guldutvinning ovan jord medför stora miljörisker i de olika stadierna av verksamheten. AP-fondernas etikråd har uppmärksammat de generella miljöriskerna kopplade till gruvindustrin i en rapport från 2008, ”Miljöpåverkan från gruvindustrin”. Där konstateras att gruvindustrin ”är en högriskbransch förknippad med stora hälso-, säkerhets- och miljörisker samt kränkningar av mänskliga rättigheter.”⁶¹ Som motivering till varför man låtit göra rapporten nämns bland annat de omfattande miljökonsekvenserna vid Freeports gruva i Indonesien som Swedwatch granskade 2006.⁶²

58 www.newmont.com

59 www.goldcorp.com

60 www.barrick.com

61 Etikrådet, ”Miljöpåverkan från gruvindustrin”, 2008.

62 Swedwatch, ”Utveckling på vems villkor? - Skanskas verksamhet i ecuadorianska Amazonas”, 2007.

ICMM

ICMM står för International Council on Mining and Metals och arbetar för gemensamma riktlinjer gällande etik och hållbar utveckling för bolag aktiva inom gruvindustrin som själva väljer att ansluta sig. De bolag som anslutit sig till ICMM har förbundit sig att leva upp till dessa riktlinjer och principer och regelbundet rapportera om dem. Genom att de är medlemmar i ICMM har de förbundit sig att respektera ursprungsfolkens rättigheter även när inte stater gör det. De har också förbundit sig att konsultera ursprungsfolken innan de börjar utvinna och att ge dem en rättvis kompensation för de negativa effekter som utvinningen får för dem. Källa: ICMM, "Good practice guide: Indigenous Peoples and Mining", 2010, www.icmm.com

EITI

EITI står för Extractive Industries Transparency Initiative och är ett initiativ för ökad transparens inom utvinningsindustrierna. Stater, företag och organisationer står bakom och företag som blir medlemmar förbinder sig till tydlig rapportering av inkomster och skatter i de länder där de är verksamma. Även AP-fondernas etikråd är medlemmar i EITI. www.eiti.org

International Cyanide Management Code

ICMC är ett annat branschinitiativ och en frivillig uppförandekod som riktar sig till företag som utvinna guld med hjälp av det giftiga ämnet cyanid. Genom att ansluta sig till ICMC förbinder sig företaget att hantera cyanid på ett ansvarfullt sätt för att skydda människors hälsa och minska riskerna för skador på miljön. Anslutna företag får sin cyanidhantering kontrollerad och certifierad av en utomstående part för att se att den följer de fastställda normerna för säker användning. Dessa rapporter är offentliga. www.icmc.net

Storskalig gruvdrift har generellt stor inverkan på kringliggande ekosystem och utgör ett hot mot den biologiska mångfalden i området. Dagbrott är gruvor ovan jord och innebär att stora landområden tas i anspråk och deformeras samt att skog avverkas. Det medför risk för erosion vilket i sin tur kan orsaka sedimentering i ytvattnet och stor negativ inverkan på det marina livet. Dagbrott leder till spridning av damm som kan påverka luftkvaliteten.⁶³

Vid etableringen av en gruva kan det ökande behovet av vatten leda till konflikter om vattentillgången i området är begränsad. Nya gruvor innebär att inflyttning underlättas i områden som tidigare varit orörda. Förutom att själva gruvdriften kräver stora mängder vatten kan en ökande befolkning bidra till utökade vattenkonflikter. Gruvverksamhet kan påverka grundvattennivån och göra att vattenflödena ändras och att vattendrag i närheten torkar ut eller svämmer över.⁶⁴

63 Etikrådet, "Miljöpåverkan från gruvindustrin", 2008.

64 Lars Hylander, forskare vid institutionen för geovetenskaper, Uppsala universitet. 2011-08-11.

4.4 Anrikningsprocesser

Koncentrationen av de önskade mineralerna i den brutna malmen är numer så låg att de flesta malmer måste anrikas. Anrikningen inleds oftast med att malmen krossas och mals. Därefter kan flera olika metoder användas för att separera mineralen från resten av malmen, beroende på malmens sammansättning och lokala förhållanden som fyndighetens storlek och infrastruktur⁶⁵. Många anrikningsprocesser är mycket energikrävande och fossila bränslen är den vanligaste energikällan.⁶⁶

Guldutvinningen vid gruvorna i den här rapporten sker genom lakning med cyanid⁶⁷ vilket är den vanligaste metoden vid storskalig guldutvinning idag. En tredjedel av den globala guldutvinningen sker genom småskalig ickeindustriell utvinning, där amalgamering med kvicksilver är den dominerande metoden, ofta följt av cyanidlakning.⁶⁸ Cyanidlakning är den mest effektiva anrikningsmetoden för malmer med låg guldhalt.

Lakningsprocessen kan se något olika ut beroende på malmens metallurgiska egenskaper men innebär att guldet löses ur malmen med hjälp av ämnet cyanid. Det går åt 141 kg cyanid för att utvinna 1 kg guld och gruvindustrin står för ca 13 procent av världens cyanidanvändning.⁶⁹

Användandet av cyanid vid guldanrikning utgör ett stort miljö- och hälso- problem då cyanid är akut giftigt. I gasform är cyanid dödligt för människor om koncentrationen är över 100-300 ppm. Om cyanid läcker ut i mark och vatten kan det orsaka stor skada. För däggdjur, fåglar och fiskar är cyanid mycket giftigt redan vid låga koncentrationer men ackumuleras inte biologiskt som kvicksilver gör. Cyanid bör användas i en sluten cirkel där det inte finns risk att det läcker ut i naturen. Anrikningssanden efter guldutvinningen innehåller ofta cyanid.⁷⁰ Ett annat miljöproblem vid guldanrikning är den stora vattenåtgången. Vatten används i flera delar av anrikningsprocessen. Ny men dyrare teknik möjliggör metoder med mindre vattenåtgång.⁷¹

65 Ibid.

66 Etikrådet, "Miljöpåverkan från gruvindustrin", 2008.

67 Den så kallade Merrill Crowe-processen.

68 Intervju med Lars Hylander, forskare vid institutionen för geovetenskaper, Uppsala universitet. 2011-08-11.

69 Barrick Gold, "Facts about cyanide" <http://www.barrick.com/CorporateResponsibility/KeyTopics/CyanideManagement/FactsAboutCyanide/default.aspx>

70 Etikrådet, "Miljöpåverkan från gruvindustrin", 2008.

71 Intervju med Lars Hylander, forskare vid institutionen för geovetenskaper, Uppsala universitet. 2011-08-11.

Guld

Guld, med den kemiska beteckningen Au, är en högt värderad metall och en av dem som människan använt längst. Guld är kompakt, formbart och har god förmåga att leda elektrisk ström och värme. Det har använts som betalningsmedel sedan urminnes tider, till smycken och dekorationer och idag även till tandläkararbeten och inom elektronik.

Under 2010 steg guldpriset till rekordnivåer och i augusti 2011 kostade ett gram runt 380 kronor, en ökning med cirka 50% på ett år. Värdet på guld skiljer sig från de flesta andra varor. När finansiella kriser och lågkonjunkturer får värdet på andra tillgångar att sjunka skjuter guldpriset i höjden. Det gör guld till en säker investering trots att det har ett relativt begränsat praktiskt användningsområde. Men guld tillgångarna i världen är inte outtömliga. Bedömare menar att guldet kan vara slut om tjugo år. Mer har utvunnits än vad som finns kvar att utvinna. De stigande priserna gör det lönsamt att fortsätta guldutvinningen även av fattigare malm som kräver betydligt mer bearbetning, och därmed ger ännu större negativa fotavtryck för människor och miljö.

Guld utvinns på flera håll i världen. Kina har idag gått om Sydafrika som länge var den största guldproducenten. Även Latinamerika är en stor guldproducent. Här har guldutvinningen en lång och konfliktfylld historia. Det var rykten om guld som lockade spanjorerna till kontinenten. Ofantliga rikedomar i form av mineraler skeppades från Latinamerika under kolonialtiden och återfinns idag i kyrkor i Spanien och övriga Europa.

Latinamerikas ursprungsfolk har genom historien varit särskilt hårt drabbade av utvinningen av guld och andra mineraler. Än idag är det oftast de som drabbas hårdast av utvinningens negativa inverkan på miljön. Latinamerikas största guldgruva, Yanacochagruvan i Peru, är belägen i Cajamarca - just där den spanske erövraren Pizarro tillfångatog inkahövdingen Atahualpa. I ett försök att rädda sitt liv erbjöd Atahualpa spanjorerna ett rum fyllt av guld och två fyllda av silver mot att bli frisläppt. Spanjorerna mottog erbjudandet men avrättade Atahualpa ändå.

4.5 Avfallshantering

Avfall från gruvor tar stora ytor i anspråk och vissa delar av avfallet måste förvaras säkert under all framtid⁷². Risken för olyckor påverkas av seismologisk aktivitet och väderförhållanden i området. De olika typerna av avfall innefattar gråberg, anrikningssand och lagningsavfall. Gråberg är berg som ligger över malmen och måste fraktas bort, anrikningssand är slam som blir över efter utvinningen och lagningsavfall är material som använts i lagningsanläggningen.

72 Intervju med Lars Hylander, forskare vid institutionen för geovetenskaper, Uppsala universitet. 2011-08-11.

Gråberget kan till viss del användas för att fylla igen dagbrottet när utvinningen avslutas men eftersom materialet sväller när det bryts upp kan bara cirka 60 procent användas till detta. Anrikningssand kan förvaras i gruvdammar men dammarna måste bestå i tusentals år för att inte riskera att miljöfarliga ämnen läcker ut till grundvatten och vattendrag. Minst en stor gruvdammsolycka per år inträffar i världen till följd av brister i dammkonstruktion och vattenbalans.⁷³ Anrikningssanden som är en restprodukt från guldframställning innehåller ofta cyanid. För att undvika att cyanid läcker ut från gruvanläggningen måste avfallet lagras på ett säkert sätt tills cyaniden bryts ner.⁷⁴

Det största miljöproblemet vid gruvor är läckage av processvatten och förosurande lakvatten med tungmetaller. Det cyanidhaltiga processvattnet från lakning av malmen med cyanid är akut giftigt på grund av innehållet av cyanid. Det innehåller dessutom giftiga tungmetaller som lösts ut. Lakvatten beror på regn som faller över gruvan och därför passerar gruvan och dess avfallsdeponier. Det blir surt eftersom svavelsyra bildas från svavel i malmen och ger problem eftersom det löser ut metaller och leder till utsläpp av tungmetaller där lakvattnet läcker ut, till exempel i grundvattnet eller i en flod.⁷⁵ Har vittringreaktionen startat är den svår att stoppa och miljökonsekvenserna blir omfattande och långvariga. Kombinationen av lågt pH och lösta metalljoner dödar allt akvatiskt liv och gör vattnet otjänligt för människor.⁷⁶

73 Etikrådet, "Miljöpåverkan från gruvindustrin", 2008.

74 Intervju med Lars Hylander, forskare vid institutionen för geovetenskaper, Uppsala universitet. 2011-08-11

75 Ibid.

76 Etikrådet, "Miljöpåverkan från gruvindustrin", 2008.

5. Yanacochagruvan, Peru

AP-fonderna har sammanlagt 465 miljoner kronor investerade i det amerikanska företaget Newmont Mining som är huvudägare av Yanacocha, Latinamerikas största guldgruva.⁷⁷ Gruvan ligger i Cajamarcaprovinsen i norra Peru som är en av de gruvtätaste regionerna i landet. Newmont äger 51,35 procent av Yanacocha, det peruanska gruvbolaget Cia de Minas Buenaventura äger 43,65 procent och International Financial Corporation, som är en del av Världsbanken, äger fem procent.⁷⁸

Foto: Elbuenaventura, 2009

Yanacochagruvan har varit i drift sedan 1993 och består av 13 aktiva dagbrott i fem områden som ligger på mellan 3 500 och 4 100 meters höjd.⁷⁹ Gruvan producerade motsvarande 46,7 ton guld år 2010 och har en beräknad livslängd på 30 år. Utvinningen sker med hjälp av cyanid. Yanacocha beräknas ha ytterligare 155,5 ton guld i reserver. Nästan 10 000 personer arbetar vid gruvan. Yanacocha kommer att utökas med ett annat gruvprojekt, Minas Conga, som är under konstruktion och ligger strax intill Yanacocha. Minas Conga förväntas ha 189,7 ton guld i reserver och produktionen beräknas starta år 2014.⁸⁰

5.1 Förorenat vatten och vattenbrist

Livet har förändrats i Pajuela. Den lilla byn i peruanska Anderna har blivit ännu mindre sedan utvinningen vid Yanacocha började. Nu, 18 år senare, bor knappt 70 familjer kvar av 120 och Pajuelas gräsklädda sluttningar utgör bara en liten enklav i ett landskap av grävskopor och uppriven mark. Den lilla skolan har lagt ner. Floden som rann alldeles intill familjen Nuñez hus är knastertorr.

- Inte en droppe, konstaterar Isidora Nuñez.⁸¹ Vi skulle också flytta om vi bara hade någonstans att ta vägen. Men pengarna som gruvföretaget beta-

77 AP-fondernas innehavslistor per 2010-12-31.

78 Första AP-fonden har även 35 miljoner kronor investerade i Cia De Minas Buenaventura SA.

79 www.yanacocha.com FolletoGestión de Agua en Yanacocha.

80 www.newmont.com

81 Namnet har bytts ut för att skydda den intervjuades identitet.

I Pajuela måste invånarna numera köpa vatten till matlagning och för att dricka. Floden i närheten har torkat ut och vattnet från gruvan går inte att dricka.

lar för marken räcker knappast för att starta ett nytt liv någon annanstans. Livet i staden är dyrt.

Det har blivit allt svårare att överleva i Pajuela. Familjen Nuñez måste gå en timme om dagen för att hämta vatten i annan flod som duger att tvätta sig i. Dricksvatten köper de i staden eftersom vattnet som kommer från gruvan inte går att använda. Det är gult och grumligt och luktar konstigt. Flera av djuren har blivit sjuka efter att ha druckit det.

- Förr fanns det fisk och grodor här. Men de har försvunnit nu. Gruvföretaget har själva sagt till oss att varken vi eller djuren får dricka av vattnet, säger Isidora.

Hon tror att det är en medveten strategi från gruvföretagets sida att göra livet för dem som inte velat sälja så svårt att de till slut ger upp. Landsortsbefolkningen får inte använda den vanliga vägen längre. Gruvtransporterna har inte tid att stanna för någon som vallar sina får. De är nu förpassade till en annan väg med höga taggtrådsstängsel på båda sidor. Men det är problemen med vattnet som är värst.

Miquel Bonet från universitetet *Universitat Politècnica de Catalunya* i Barcelona mäter pH-värdet i den lilla kanalen som kommer från gruvan. 4, 85 – betydligt lägre än det normala pH-värdet på mellan 6 och 7.

- Det är tydligt att det är försurat. Redan vid pH 5 är vattnet för surt för de fiskar som fanns här tidigare, säger han.

Utsläpp av försurat vatten från gruvan har bekräftats av de lokala myndigheterna vid flera tillfällen.⁸² Lokalbefolkningen har rapporterat om omfattande

82 Intervju med Pastor Paredes Diez Canseco, Defensoria del Pueblo i Cajamarca, aug 2011.

Miquel Bonet från Universitat Politècnica de Catalunya tar prover på vatten och sediment i anslutning till Yanacochagruvan.

fiskdöd i floder i gruvans avrinningsområde.⁸³ Studien som Miquel arbetar med visar på höga halter av tungmetaller i vattnet och flera tidigare studier har visat detsamma.⁸⁴

För arsenik, bly, kadmium och mangan är halterna så höga att de innebär en allvarlig risk för människors hälsa, enligt den senaste spanska studien. Den har också konstaterat att den biologiska mångfalden i de floder som förorenats av gruvan har sjunkit drastiskt. I de floder som berörs av gruvan hittade forskarna betydligt färre familjer av en viss typ av ryggradslösa djur, än i floder som inte berörs av gruvan, men som har samma ekologiska förutsättningar.⁸⁵

Resultaten går stick i stäv med gruvföretagets egna mätningar. Lokala myndigheter genomför regelbundet kontroller av vattenkvaliteten tillsammans med gruvföretaget men de har låg trovärdighet hos lokalbefolkningen. Yanacocha hävdar att det är ett företag som värderar miljö och socialt ansvar högt och att tekniken och kontrollerna garanterar säkerheten för människorna och miljön runt omkring. Vattenhanteringen följer både nationella och internationella normer, menar de.⁸⁶

Men det är flera byar som har gått Pajuelas öde till mötes sedan gruvan startade 1993. Delar av det vatten som används i gruvverksamheten och som sedan släpps ut går bara att använda till jordbruk och är inte drickbart enligt företagets egna uppgifter, vilket är i linje med peruansk lagstiftning.⁸⁷ En rapport från 2009 som gjordes på uppdrag av Världsbanken konstaterar att det finns ett stort behov av att en ny större vattenstudie genomförs.⁸⁸

På den lokala miljöorganisationen Grufides är man övertygad om att det är gruvverksamheten som orsakat vattenbristen.⁸⁹ När gruvorna anläggs ändras vattenflöden och själva gruvverksamheten kräver enorma mängder vatten.

83 Bland annat i Jequetepequefloden 1998 och Llaunacofloden 2001 enligt miljöorganisationen GRUFIDES.

84 STRATUS CONSULTING. Reporte de Evaluación Independiente de la Calidad y Cantidad del Agua en la Cercanía del Distrito Minero Yanacocha, Cajamarca, Perú. Reporte Final, 2003. INGETEC S.A. Auditoría Ambiental y Evaluaciones Ambientales de las Operaciones de la Minera Yanacocha en Cajamarca. Informe Final, 2003

85 Cristina Yacoub, Universitat Politècnica de Catalunya, "Risk assessment and seasonal variations in southern countries: Trace metal emissions in the Upper part of Jequetepeque Basin, Peru", 2011.

86 www.yanacocha.com Folleto Gestión de Agua en Yanacocha.

87 Ibid.

88 ApoyoConsultoria, "Study of the Yanacocha Mine's Economic Impacts: Final Report", 2009.

89 Grufides är en lokal NGO som finansieras bland annat av Oxfam.

Gruvnationen Peru

Peru är en av de stora gruvnationerna i Latinamerika och har med sin marknadsliberala politik lockat en lång rad multinationella gruvföretag att investera i landet. Utvinningen har bidragit till att den ekonomiska tillväxten på senare år varit bland de snabbaste i Latinamerika. Ekonomin går på högvarv och gruvbolagens vinster har skjutit i höjden. Men medan gruvpengarna får ekonomin att snurra snabbare och skapar nya jobb, drabbas människorna i närheten av gruvorna ofta av omfattande och långvariga skador på miljön. Gruvprojekten i Peru tar oftast plats i områden som befolkas av socialt marginaliserade och historiskt utsatta grupper som småbrukare och ursprungsfolk. Det har lett till ett växande motstånd mot gruvnäringen i de trakter där själva gruvorna anläggs. Peru är ett av de länder i Sydamerika som anses mest sårbart för den vattenbrist som följt av förändringar i klimatet. Gruvnäringen kräver enorma mängder vatten i områden där tillgången redan är knapp. Gruvföretagens förmånliga skattevillkor blev en viktig fråga i presidentvalet 2011. Den lag som reglerar hur mycket gruvföretagen ska betala antogs 1992 i skuggan av ett långt inbördeskrig och dystra ekonomiska utsikter - en verklighet helt skild från den Peru upplever idag. President Ollanta Humala har lovat strängare regler och att staten ska få en större del av gruvföretagens vinster. Källa: Camila Gianella, Conflictos Mineros y de Agua, 2011.

Deklarationen om ursprungsfolks rättigheter

2007 antog FN Deklarationen om ursprungsfolks rättigheter. Till skillnad från konventioner är deklARATIONER endast moraliskt bindande och antogs av 144 medlemsstater redan från början. Den princip som används som metod för att rådfråga berörda ursprungsfolk kallas på engelska för Free, Prior and Informed Consent och har stöd i FN-deklarationen om ursprungsfolkens rättigheter och ett antal olika policydokument på området. Principen innebär att ursprungsfolken har rätt att fritt och utan påtryckningar ta ställning till utvinning som berör dem. All information om utvinningen och dess konsekvenser ska vara tillgänglig för dem och de ska ha tillräckligt med tid på sig för att kunna fatta ett välgrundat beslut. Beslutet ska sedan respekteras även om det innebär att de sagt nej till utvinning. Källa: Amazon Watch, "FPIC-the Right to Decide", 2011.

Ursprungsfolk i Peru

Enligt ILO har kränkningarna av ursprungsfolkens rättigheter i Peru ökat på senare år i samband med utvinningsföretagens framfart. Peru ratificerade ILO 169 år 1994. Ursprungsfolkens rätt att ta ställning till utvinning av naturresurser har inte använts i Peru sedan konvention ILO 169 ratificerades, vilket har kritiserats av ILO. En ny lag som ska garantera rätten till fria och informerade beslut antogs i augusti 2011. Ursprungsfolken utgör enligt officiell statistik cirka 40 procent av befolkningen i Peru och aymara och quechua är de två största grupperna. Under det politiska våldet på 80- och 90-talet utgjorde ursprungsfolken, särskilt quechua, en majoritet av offren. På grund av landets politiska historia och den tidigare terroriststämpeln har ursprungsfolken inte förrän på 2000-talet börjat identifiera sig som ursprungsfolk. Källa: www.ilo.org.

Uttorkat dike. Flera vattendrag har enligt lokal-befolkningen helt torkat ut sedan Yanacochagruvan startade 1993.

Yanacocha har myndigheternas tillstånd att förbruka 570 liter vatten i sekunden.⁹⁰ Gruvföretaget äger ett område på 25 000 hektar som omfattar upprinningsområdet för fyra viktiga floder.⁹¹ Och Yanacocha expanderar. Med det nya gruvprojektet Minas Conga kommer sex sjöar att försvinna. Enligt Nilton Sanchez på Grufides kommer det att påverka vattentillgången för runt 20 000 boende nedströms.

- Yanacocha säger att de ska ersätta sjöarna med två stora vattenreservoarer som ska täcka befolkningens behov. Men fonden som är avsatt för att täcka kostnaderna är långt ifrån tillräcklig. Gruvprojektet kommer att påverka vattentillgången och levnadsförutsättningar för kommande generationer för all framtid, säger Sanchez.

5.2 Konflikter med lokalbefolkningen

Guldutvinningen i Yanacocha har sedan starten kantats av konflikter mellan gruvbolaget och lokalbefolkningen. Till stor del har konflikterna kretsat kring vattenföroreningar och vattenbrist som drabbat de självförsörjande bönderna hårt. Majoriteten av befolkningen i Cajamarcaprovinsen, runt 72 procent, är jordbrukare.⁹² Enligt en opinionsundersökning gjord av det statliga statistikverket INEI 2011 tror 90 procent av invånarna i Cajamarcaprovinsen att gruvdriften lett till vattenföroreningar.

I provinshuvudstaden Cajamarca har gruvan lett till en befolkningsboom. Antalet invånare har mer än fördubblats sedan gruvan startade.⁹³ Yanacocha har inne-

90 www.yanacocha.com Folleto Gestión de Agua en Yanacocha.

91 Cajamarquino, Celendín, Jequetepeque och Llaunaco. "ApoyoConsultoria, Study of the Yanacocha Mine's Economic Impacts: Final Report", 2009.

92 INEI, www.inei.gob.pe

93 INEI 2011, "Linea de Base Social, minera Yanacocha".

burit välkomna arbetstillfällen och skatteinkomster. Men trots att hälften av statens inkomster från gruvan ska återinvesteras i regionen har fattigdomen i Cajamarca inte minskat. Det är fortfarande en av de fattigaste provinserna i Peru och vissa studier visar till och med att fattigdomen ökar.⁹⁴

Eléna Sanchez suckar av frustration. Hon arbetar på *Mesa de concertación de lucha contra la pobreza*- ett initiativ för att skapa dialog mellan företaget, staten och civilsamhället för att gemensamt komma fram till lösningar på de sociala problemen som gruvan och befolkningsökningen fört med sig. Tiggeri, prostitution, alkoholism, kvinnomisshandel och hemlösa barn är alla fenomen som ökat sedan gruvan startade, menar hon.

- Gruvans expansion har gjort många hemlösa. De som sålt sin mark flyttar in till staden och kan inte försörja sig. Yanacocha har ett antal egna välgörenhetsprojekt men det handlar om punktinsatser som inte gör mycket skillnad i längden. Vi försöker få företaget att lyssna på oss. Men de gör som de vill och reser sig från förhandlingsbordet och går, säger Eléna Sanchez.

Yanacocha kan knappast lastas för alla Cajamarcas problem. Företaget menar att det är statens bristande förmåga att fördela och investera inkomsterna från gruvan som är problemet. Ineffektiva, okunniga och ibland korrupta myndigheter schabblar bort pengarna och får inte mycket gjort. Och det är till exempel Yanacocha och inte staten som anlägger nya vägar i området.

FAKTA

Kvicksilverolyckan i Choropampa

Yanacochagruvan har även tidigare sammankopplats med allvarliga problem med etik och miljö, däribland kvicksilverolyckan i Choropampa år 2000 när en lastbil från Yanacochagruvan läckte ut 152 kilo kvicksilver och förgiftade över tusen personer i Choropampa och två grannstäder. De boende i staden visste inte vad det var och i brist på information började de samla upp kvicksilvret med händerna. Det insamlade kvicksilvret förvarades sedan inomhus i bostäder med dålig ventilation under flera dygn. Många av dem som tagit hand om kvicksilvret fick vårdas på sjukhus och led av skadorna under lång tid efteråt. Långvarig exponering av kvicksilver kan ge skador på njurar och det centrala nervsystemet. (Gärd Sällsten, professor i arbets- och miljömedicin vid Göteborgs universitet)

Efter en lång rättsprocess kom majoriteten av de drabbade överens om en förlikning med företaget, men runt tvåhundra personer driver rättsfallet vidare. Efter olyckan har Yanacocha skärpt sina säkerhetsrutiner avsevärt. Men olyckan i Choropampa blev för många ett bevis på att misstron mot företaget var befogad och ett startskott för mobiliseringen mot gruvan. (www.newmont.com)

94 ApoyoConsultoria, "Study of the Yanacocha Mine's Economic Impacts: Final Report", 2009.

The Voluntary Principles on Security and Human Rights

De frivilliga principerna om säkerhet och mänskliga rättigheter är ett initiativ som ett antal stater, NGOs och företag ligger bakom. Det riktar sig främst till bolag inom utvinningsindustrier. Genom att ansluta sig förbinder sig företagen att sköta sitt säkerhetsarbete, som anlitanade av privata säkerhetsbolag och överenskommelser med polis och militär, på ett sätt som inte kränker mänskliga rättigheter.

www.voluntaryprinciples.org

- Därför att de gör det bättre och billigare. Problemet är att vägarna hamnar där Yanacocha, och inte lokalbefolkningen, behöver dem. Allt kretsar kring ett enda företag och gruvföretaget har i många avseenden tagit på sig statens roll, säger Pim Heijster som haft en rådgivande funktion i både handelskammaren och turistkammaren i Cajamarca.

Men Yanacochas närvaro har samtidigt undergrävt civilsamhällets och demokratins förutsättningar, menar Pim Heijster. Företaget ser till att knyta de duktigaste människorna från universitet och myndigheter till sig och erbjuda dem välbetalda jobb. Det leder till en lokal *brain drain*, menar Pim Heijster. Flera personer som Swedwatch talar med uppger att myndighetspersoner som givit företaget tillstånd till olika operationer sedan har belönats med ett chefsjobb där. Det är inte olagligt men knappast särskilt etiskt. På så sätt tystnar också kritiken. Den som står i tacksamhetsskuld till företaget väljer att inte tala högt om miljöförstöring eller korrupcion.

Pajuela. Det är tydligt att rören från Yanacochagruvan läcker. Vätskan ger ifrån sig en starkt stickande lukt. Benämningarna "barren" och "pregnant" solution används för ledningar med cyanidlösning.

5.3 Övergriper när gruvan expanderar

16-åriga Hilda Chaupe får tårar i ögonen när hon tänker på att hon varit borta från skolan i snart en vecka utan giltigt tillstånd. Hon och den övriga familjen sitter och väntar på att bli förhörda utanför det lokala åklagarkontoret i Celendín. Den lilla staden tre timmar bort från Cajamarca ligger på drygt 3 000 meters höjd och luften är fattig på syre. Men Hilda är van. Familjens mark ligger ännu högre upp, nästan högst upp på ett berg. Det var knappt en vecka sedan gruvföretaget kom och sa att de måste ge sig av. Att marken var deras.

- Men vi har aldrig sålt någon mark! Den här marken är min och det har jag papper på. Jag tänker inte ge mig av, säger Hildas mamma Máxima Acuña.

Det var också vad hon sade till gruvföretagets utsända. Nästa dag kom Yanacochas representanter tillbaka tillsammans med sina privata säkerhetsvakter och ett trettiotal poliser.

- De rev vårt lilla hus som vi byggt och tog med sig våra saker. Mina kastruller, porslinet, kläderna och en ryggsäck med våra sparade pengar, berättar Máxima upprört.

När familjen försökte göra motstånd gick gruvans säkerhetsvakter till attack. De sköt tårgas, avfytrade skott i luften och misshandlade familjen med batonger, berättar Máxima Acuña. Händelsen spelades in med en mobiltelefon av en annan av familjens döttrar.⁹⁵ Máxima visar stora blåliga blåmärken på överarmarna och benen. Hon har svårt att gå och andas och är rädd att något gått sönder inuti. Hon har inte haft råd med någon ordentlig läkarundersökning. Mest är hon orolig för dottern Hilda som blev slagen så hårt i huvudet att hon svimmade när hon försökte försvara sin mamma. Nu är de polisanmälda av gruvföretaget för att ha inkräktat på företagets mark.

- De påstår att de köpt marken men det är inte sant, säger Máxima igen. Du kan vara säker på att du aldrig kommer att få jobba för oss, sa de.

Lokala tidningar har rapporterat om händelsen. Företaget hävdar att familjen tagit sig in på marken och börjat bygga sitt hus bara några dagar innan vräkningen. Enligt familjen Chaupe har de bott där i över 20 år. Under förhören hävdar företaget att familjen själv åsamkat sig skadorna för att sedan kunna kräva dem på pengar.

Företaget vill inte svara på Swedwatches frågor och hänvisar senare till information på sin hemsida. Där kommenteras händelsen så här: ”I enlighet med lagen och i försvar av vår egendom, samt efter en fredlig dialog med inkräktarna utan vare sig fysiskt eller verbalt våld har en nedmonteringen av huset som rests fem dagar tidigare på Yanacochas egendom ägt rum.”⁹⁶

95 <http://celendinlibre.blogspot.com/2011/08/en-celendin-yanacocha-y-policia-agreden.html>

96 <http://www.yanacocha.com.pe/sala-de-prensa/ultimas-noticias/comunicado-de-prensa-4/>

Máxima Acuña visar skador från polisens och säkerhetsvakternas ingripande när familjen skulle vråkas. Företaget hävdar att de köpt familjens mark.

Familjen Chaupes mark ligger just där Yanacocha, och företaget Newmont, håller på att expandera. Minas Conga ska bli en ny gruva i anslutning till Yanacocha. Utvinningen ska starta redan 2014 och gruvan beräknas kunna producera nästan 190 ton guld.⁹⁷

Det är inte första gången Yanacochas agerande blir ifrågasatt. I byn San Andrés de Negritos berättar lokalbefolkningen att de känt sig hotade att sälja sin mark när Yanacochagruvan anlades i början av nittiotalet. ”Om du inte säljer kommer du aldrig att få arbeta för oss,” förklarade företaget, precis som nu för familjen Chaupe.

97 www.newmont.com

Rättigheter i arbetslivet

ILOs så kallade kärnkonventioner om rättigheter i arbetslivet utgör minimi-standard för arbetsvillkor världen över. Några av de åtta kärnkonventionerna är särskilt relevanta för den här rapporten. **Konvention 87 om föreningsfrihet och organisationsrätt** garanterar rätten för både arbetstagare och arbetsgivare att fritt bilda och ansluta sig till egna organisationer. **Konvention 98 om rätten att organisera sig och förhandla kollektivt** skyddar rätten för arbetstagar- och arbetsgivarorganisationer att sluta kollektivavtal genom frivilliga förhandlingar.

ILO 176 om säkerhet och hälsa i gruvor berör specifikt gruvarbetares rättigheter. Den ger arbetstagare och fack rätt till inflytande i säkerhetsfrågor på arbetsplatsen samt möjlighet att vidta åtgärder för att förhindra olyckor. (LO-TCO Biståndsnämnd, "Mänskliga rättigheter i arbetslivet – ILO:s 8 kärnkonventioner".)

ILO 169

ILO, internationella arbetsorganisationen, är knutet till FN och dess konventioner har samma status som andra FN-konventioner. Konventionen som rör ursprungsfolkens rättigheter, ILO 169 från 1991, har ratificerats av 22 länder, bland dem samtliga latinamerikanska länder som berörs i rapporten (Guatemala, Peru, Chile och Argentina) men inte av Sverige. Regeringarna i de länder som ratificerat konventionen ska se till att ursprungsfolks rättigheter skyddas och att deras integritet respekteras. Bland annat innebär detta att särskilda åtgärder ska vidtas för att skydda deras institutioner, egendom, mark, kultur och miljö. (SOU 1999:25)

I artikel 6 i konvention 169 står det att "de människor som berörs ska ha rätt att själva besluta hur de ställer sig till utvecklingsprojekt, eftersom dessa påverkar deras liv, institutioner och allmänna hälsa". Artikel 15 i samma konvention specificerar att på de platser där staten kontrollerar resurser som återfinns under markytan så måste de berörda regeringarna rådfråga befolkningen inom de områden som påverkas om hur dessa ställer sig till förändringarna. (Swedwatch, "Utveckling på vems villkor? - Skanskas verksamhet i ecuadorianska Amazonas", 2007.)

Definitionen av ursprungsfolk

I konvention ILO 169 (artikel 1 a) anges att stamfolk är folk vilkas sociala, kulturella och ekonomiska förhållanden skiljer dem från majoriteten av befolkningen i det land där de bor. Utmärkande är också att deras villkor helt eller delvis regleras av egna sedvänjor och traditioner eller genom speciella lagar.

Ursprungsfolk definieras (artikel 1 b) som folk som härstammar från folkgrupper som bodde i landet – eller det geografiska område som landet tillhörde – vid tiden för erövring eller kolonisation eller fastställandet av nuvarande statsgränser. Ytterligare en förutsättning är att de helt eller delvis har behållit sina sociala, ekonomiska, kulturella och politiska institutioner.

Avgörande är inte att dessa folkgrupper historiskt sett bott i ett visst område längre tid än andra. Det är av större betydelse att deras sociala situation är speciell. (SOU 1999:25)

- De köpte marken för en spottstyver av våra byledare som lät sig korrumpas. Vi var många som inte fick en spänn och inte arbete heller, säger Elias Peralta⁹⁸ från San Andrés de Negritos.

5.4 Konflikter om mark

Konflikter i samband med gruvnäring är inte ovanligt i Peru. Enligt *Defensoria del Pueblo*, ett slags folkets ombudsman som bevakar olika samhällskonflikter, handlar 15 av 18 pågående konflikter i Cajamarca-provinsen om gruvnäringen.⁹⁹ Flera av dem som sålt sin mark till Yanacocha menar att de inte fick veta vad marken skulle användas till och att den aldrig skulle kunna brukas igen. Yanacochagruvan ligger i de naturområden som angavs vara i behov av särskilt skydd under den tidigare presidenten Alán Garcías regering.¹⁰⁰ Områdena utgör en viktig del av naturarvet och den biologiska mångfalden. Men i Cajamarca-provinsen där nära 50 procent av marken tillhör olika gruvbolag är det nästan omöjligt att garantera att dessa områden bevaras. Försöken att göra området till ett naturreservat har stött på hårt motstånd från gruvindustrin. Yanacocha menar att det inkräktar på deras äganderätt till marken och har valt att driva frågan till domstol.¹⁰¹

5.5 Hård kritik mot företagets säkerhetsarbete

De problem som Yanacochagruvan orsakat har vid upprepade tillfällen lett till massprotester och demonstrationer som samlat hundratals, ibland flera tusen människor. Vid flera stora demonstrationer mot gruvan har demonstranterna bemötts våldsamt av polis och av gruvans egna säkerhetsvakter. Vid några tillfällen har gruvmotståndare skjutits ihjäl. Yanacocha har ett särskilt avtal med polisen och betalar för att få deras beskydd.¹⁰² I Peru är det tillåtet för poliser att ta privata uppdrag på sina lediga dagar, iklädda polisuniform. Det är ett sätt att kompensera för de dåliga lönerna men leder till stor osäkerhet kring polisernas roll.

Även de privata säkerhetsvakter som anlitas av gruvan har fått hård kritik. Flera motståndare till gruvan har utsatts för mordhot och trakasserier, bland annat personer från miljöorganisationen Grufides. Under 2007 intensifierades hoten. Det uppdagades att ett hus i närheten av organisationen hade hyrts för att personalen skulle kunna bevakas av personer som hade koppling till gruvans säkerhetsvakter från företaget Forza, som ägs av svenska Securitas sedan

98 Namnet har bytts ut för att skydda den intervjuades identitet.

99 Intervju med Pastor Paredes Diez Canseco, Defensoria del Pueblo i Cajamarca, augusti 2011.

100 Av Alan Garcías regering.

101 Intervju Sergio Sanchez, gobierno regional, juni 2011 (med hjälp av Kim Moberger, Latinamerikagrupperna).

102 Gino Costa, Revisión integral de las políticas de Minería Yanacocha a la luz de los Principios Voluntarios de Seguridad y Derechos Humanos, 2009.

Under Swedwatches fältstudie blev gruppen som Swedwatches researcher ingick i förföljd, bevakad och filmad av Yanacochas säkerhetsvakter. I gruppen ingick spanska forskare som tog vattenprover i en flod.

2007.¹⁰³ En av de hotade var den katolske prästen Marco Arana, som vunnit flera internationella priser för sitt miljöengagemang. Dödshoten uppmärksammades och fördömdes, bland annat av Amnesty International och Interamerikanska domstolen för mänskliga rättigheter.

5.6 Hot och trakasserier mot gruvans kritiker

Yanacocha menade att bevisen som knöt dödshoten till gruvans privata säkerhetsvakter var för svaga. De lät göra en oberoende utvärdering av händelsen och genomförde sedan vissa reformer av sitt säkerhetsarbete.¹⁰⁴ Bland annat lovade de att integrera *The Voluntary Principles on Security and Human Rights* i sin policy. Men de som engagerar sig mot gruvan hotas fortfarande även om hoten kommit något mer sporadiskt på senare tid.¹⁰⁵ Ingen ny undersökning har gjorts för att ta reda på var hoten kommer ifrån. Mirtha Vasquez, en av grundarna till Grufides, har varit särskilt utsatt.

- Det var inte länge sedan jag upptäckte att någon försökt klippa av bromsarna på min bil. Vid ett annat tillfälle var jag på väg till Lima på en jobbresa när det ringde på dörren hemma hos mina föräldrar. När mamma öppnade var det ingen där men det stod en resväska utanför porten. Inuti låg en svart tröja med texten *Security*, en sån som säkerhetsvakterna brukar använda. Jag tror de ville visa att de hade koll på mig, berättar Mirtha.

Man vänjer sig vid att ständigt vara på sin vakt, menar hon. Att aldrig ta samma

103 <http://www.securitas.com/sv/Nyheter/Pressmeddelanden/2007/Securitas-forvarvar-sakerhetsforetag-i-Peru/>

104 Gino Costa, "Revisión integral de las políticas de Minera Yanacocha a la luz de los Principios Voluntarios de Seguridad y Derechos Humanos", 2009.

105 Intervju med Jorge Camacho, GRUFIDES .

Mirtha Vasquez från Grufides.

väg till jobbet. Att stanna hemma på kvällarna. Men det är inte alla som orkat med osäkerheten. Flera ur personalen på Grufides har valt att sluta efter att de blivit hotade.

Yanacochas gruvarbetare som är medlemmar i facket har också upplevt repressalier när de framfört kritik. Facket har tagit upp frågor om arbetsskador, obetald övertid och vidareutbildning förlagd på lediga dagar. Man har också begärt högre lön. I jämförelse med genomsnittslönen i Cajamarca är den hög, men gruvarbetarnas kroppar tar slut snabbt. Efter 20 år är det få som kan jobba kvar, menar fackets representant Juan Navarro. De är många som har problem med ryggen och hörseln efter det tunga arbetet och den

bullriga miljön. Han och några andra av gruvarbetarna har samlats på fackets kontor i Cajamarca.

- Flera av dem som drabbats av allvarliga arbetsskador har helt enkelt sagts upp av Yanacocha. Vi som är med i facket får tydliga pikar av företagsledningen. Trots att vi jobbat länge får vi arbeta med de sämsta maskinerna. Och vi blir aldrig befordrade. Det är en oskriven regel att den som är med i facket inte kan avancera inom företaget, säger Juan Navarro.

Yanacochas välgörenhetsprojekt ger de inte mycket för. Som projektet när gruvarbetarna skulle hjälpa till att sätta in nya kök åt fattiga familjer. Det skulle vara ett sätt att förbättra relationen mellan företaget och lokalbefolkningen enligt Yanacocha. Utåt hette det att gruvarbetarna engagerade sig frivilligt.

- Men vi fick veta att om vi inte ställde upp skulle vi inte få någon julkorg. Vi gick dit för att vi inte hade mycket val. På vår lediga dag.

Egentligen skulle gruvarbetarna vilja göra gemensam sak med landsortsbefolkningen och ta upp problemen med förorening. Det säger en annan av gruvarbetarna, Victor Desa.¹⁰⁶ Men de är rädda att bli av med jobbet.

- Vi vet att bönderna har rätt. Vi har sett föroreningen själva. Företaget påstår att kontrollerna är minutiösa. Det är inte sant. Vi som jobbar vet att det läcker ut ämnen i naturen som inte borde vara där, säger Victor.

Som tidigare nämnts fick inte Swedwatch tillåtelse att besöka gruvan eller intervjua företagsrepresentanter på plats. I efterhand har företaget till viss del svarat på kritiken via e-post genom att hänvisa till material på hemsidan, bland annat en broschyr om Yanacochas vattenhantering som hävdar att den sker i enlighet med internationella och nationella lagar och normer.¹⁰⁷

106 Namnet har bytts ut för att skydda den intervjuades identitet.

107 www.yanacocha.com Folleto Gestión de Agua.

Sex sjöar kommer att försvinna där den nya gruvan Minas Conga anläggs i anslutning till Yanacochagruvan. Enligt miljöorganisationen Grufides hotar det vattentillgången för runt 20 000 boende nedströms.

5.7 Nya utvinningsplaner hotar ursprungsfolken

Guldpriset fortsätter att stiga och Yanacocha utökar sin verksamhet. Utvinningen pågår ständigt, dag och natt. Gruvarbetarna arbetar i tolvtimmarsskift. För aktieägare på andra sidan jorden ger företagets hemsida ett gediget intryck: ”Yanacocha- gruvverksamhet som respekterar miljön.” Snart är Minas Conga färdigt för utvinning.

Nästa projekt är berget Cerro Quilish. Stora delar av det har redan köpts upp av företaget som meddelat att man tänker börja sin utvinning där år 2016.¹⁰⁸ Även Quilish hyser viktiga vattenkällor. I byn Porcón nedanför berget har invånarna redan i provborrningsfasen märkt att vattnet minskat. Porcón är en av få byar i området som fortfarande talar ursprungsfolkets språk quechua.

- Gång på gång har vi begärt att få tala med företaget. Men de kommer inte på våra möten. Till slut bestämde vi oss för att blockera vägen för Yanacochas lastbilar. Då kallade de in polisen som sköt tårgas mot oss. De brydde sig inte om att det var barn där, berättar Maria Peralta.¹⁰⁹

Yanacocha borde be om invånarnas tillstånd innan de exploaterar Quilishberget, menar hon. Det är en rättighet enligt FN-konventionen om ursprungsfol-

108 “Quilish: se reinicia el conflicto” <http://www.olca.cl/oca/peru/mineras104.htm>

109 Namnet har bytts ut för att skydda den intervjuades identitet.

kens rättigheter ILO 169. Quilishberget innebär inte bara vatten för invånarna i Porcón. På berget växer sällsynta läkevaxter. Det finns fåglar och djur där som kommer att försvinna.

Yanacocha har vid flera tidigare tillfällen aviserat sin avsikt att börja utvinna guld i Cerro Quilish.¹¹⁰ Både 2004 och 2009 ledde detta till massdemonstrationer mot företaget och Yanacocha tvingades lägga sina planer på is. Efter de häftiga reaktionerna från lokalbefolkningen sade sig företaget vara medvetet om att befolkningens godkännande är en förutsättning för att kunna påbörja utvinningen. Men det starka motståndet har inte hindrat företaget från att ta upp planerna på nytt 2011. Inte heller den här gången har konsekvenserna för ursprungsfolken diskuterats, trots att majoritetsägaren Newmont förbundit sig att respektera ursprungsfolkens rättigheter genom sitt medlemskap i *International Council on Mining and Metals (ICMM)*.

5.8 Slutsats

Swedwatchs fältstudie till Yanacochagruvan i Peru visar att det finns indikationer på att guldutvinningen har lett till allvarlig miljöförstöring och vattenbrist. Företagets säkerhetsarbete, anlitan av privata säkerhetsvakter och överenskommelse med polis, är mycket tveksamt ur ett rättssäkert perspektiv. Gruvföretaget har gjort sig skyldigt till övergrepp mot lokalbefolkningen vid flera tillfällen och mycket tyder på att motståndare till gruvan fortfarande utsätts för repressalier och trakasserier. Gruvföretaget planerar att utöka sin utvinning i området och i samband med det finns en ökad risk för kränkningar av mänskliga rättigheter. Att gruvföretaget väljer att bevaka och dokumentera Swedwatchs besök istället för att kommentera information och svara på frågor, förstärker bilden av ett icke-transparent företag som ogärna ingår dialog med sina intressenter.

Rekommendationer till AP-fonderna:

Starta en dialog med Newmont som är huvudägare i Yanacocha och det nya gruvprojektet Minas Conga. I dialogen bör AP-fonderna ställa nedan krav:

- Att en ny oberoende granskning görs av hur gruvverksamheten vid Yanacocha och Minas Conga påverkar vattenkvaliteten och vattentillgången för de boende runt gruvan.
- Att lokalbefolkningens rättigheter respekteras och de kompenseras rättvist för den eventuella negativa påverkan som gruvverksamheten vid Yanacocha har på deras försörjning.
- Att företagets säkerhetsarbete revideras för att ske i enlighet med the Voluntary Principles on Security and Human Rights.

110 "Quilish: se reinicia el conflicto" <http://www.olca.cl/oca/peru/mineras104.htm>

- Att det görs en oberoende undersökning av dödshoten riktade mot motståndare till gruvan för att se om dessa kan kopplas gruvföretagets anlitade säkerhetsföretag.
- Att företaget respekterar arbetarnas rätt till drägliga arbetsförhållanden och rätt att engagera sig fackligt utan repressalier.
- Att företaget gör en analys av hur gruvverksamheten påverkar ursprungsfolkens rättigheter och en plan för hur dessa rättigheter ska skyddas i enlighet med ILO 169, deklarationen om ursprungsfolkens rättigheter och företagets medlemskap i ICMM.
- Att företaget respekterar försöken som har gjorts att skapa naturreservat i särskilt skyddsvärda områden som inte anses vara lämpade för gruvdrift i syfte att bevara den biologiska mångfalden.
- Att företaget ökar sin transparens och öppenhet.

6. Marlingruvan, Guatemala

AP-fonderna äger sammanlagt 293 miljoner kronor i det kanadensiska gruvföretaget Goldcorp som driver Marlingruvan i Guatemala via dotterbolaget Montana Exploradora.¹¹¹ Gruvan ligger i kommunerna San Miguel Ixtahuacán och Sipacapa i San Marcosregionen som är en av de folkrikaste och fattigaste i landet. Gruvan anlades med hjälp av ett lån från Världsbanken på 45 miljoner dollar med kravet att ursprungsbefolkningens rättigheter skulle respekteras och att gruvan skulle leda till en hållbar utveckling i området.¹¹² Produktionen började 2005 och gruvan har en förväntad livslängd på drygt tio år. Den består av ett stort dagbrott och beräknas ha mer än 46 ton guld i reserver. Gruvan har runt 2000 anställda.¹¹³

Foto: COPAF, 2006

111 AP-fondernas innehavslistor per 2010-12-31.

112 On Common Grounds, "Executive Summary, Human Rights Assessment of Goldcorp's Marlin mine", 2010.

113 Goldcorps årsrapport 2010.

6.1 Konflikter kring Marlingruvan

Marlingruvan har varit kontroversiell sedan starten. En majoritet av de boende i området runt gruvan är ursprungsfolk och en del av dem har tillsammans med katolska kyrkan och ett antal miljöorganisationer engagerat sig mot gruvdriften. Kritiken mot gruvan gäller flera områden.

- **Kränkningar av ursprungsfolks rättigheter.** Mayafolket i området runt gruvan fick aldrig möjlighet att ta ställning till gruvan trots att de omfattas av rättigheterna i ILO 169.
- **Förgiftat vatten.** En vattenstudie har visat att nivån av tungmetaller och farliga ämnen som aluminium och arsenik i vattenflöden nära gruvan ligger långt över tillåtna gränsvärden.¹¹⁴ Befolkningen vittnar om att boskap dött efter att ha druckit det förorenade vattnet och att vattnet i minst åtta brunnar i området torkat ut efter att gruvan startade.
- **Hälsoproblem.** Flera invånare uppger att de fått luftrörsproblem och andra hälsoproblem sedan gruvan startade.
- **Våld och trakasserier.** De som engagerat sig mot gruvan har vid upprepade tillfällen förföljts, hotats och utsatts för mordförsök av personer med kopplingar till gruvbolaget.¹¹⁵ Vid minst två tillfällen har säkerhetsvakter anlitade av gruvbolaget dödat personer som opponerat sig mot gruvan.¹¹⁶
- **Inga fackliga rättigheter.** Arbetare i Marlingruvan har vittnat om att företaget hotat anställda som engagerat sig fackligt och att arbetarna inte vågar ansluta sig till facket av rädsla för repressalier, vilket är en kränkning mot föreningsfriheten, ILO 87.
- **Brister i planerna för stängning av gruvan.** De enorma mängder miljöfarligt avfall som gruvan genererar måste kunna förvaras säkert i tusentals år. Den summa som företaget avsatt för stängning av gruvan ligger lågt i förhållande till praxis och det är osäkert om säkerheten kommer att kunna garanteras.¹¹⁷
- **Markkonflikter.** Flera personer säger sig ha blivit trakasserade och hotade till att sälja sin mark till gruvbolaget.

114 COPAE, "Second Annual Report on the Monitoring and Analysis of the Water Quality", 2009; Van de Wauw, Evens, Machiel, "Are Groundwater overextraction and reduced infiltration contributing to Arsenic related health problems near the Marlin mine (Guatemala)?" 2010.

115 Amnesty's blyxtaktion 3 mars 2011.

116 FN, "Informe del Relator Especial de Naciones Unidas sobre los derechos de los pueblos indígenas, James Anaya", 2011.

117 On Common Grounds, "Executive Summary, Human Rights Assessment of Goldcorp's Marlin mine", 2010; COPAE 2011, "Asuntos de recuperación y costos aproximados para la recuperación de la mina Marlin."

- **Sprickor i hus.** Lokalbefolkningen vittnar om att flera hus spruckit på grund av sprängningarna i gruvan.

I flera lokala folkomröstningar har en majoritet av befolkningen ställt sig negativ till utvinningen.¹¹⁸ Utslagen av de lokala omröstningarna har sedan förklarats som icke bindande av staten. Goldcorp planerar att utöka sin utvinning rots motståndet.¹¹⁹

6.2 AP-fonderna reagerar

Med anledning av konflikterna kring Marlingruvan besökte Etikrådet gruvan 2008. De konstaterade då att risken för kränkningar av mänskliga rättigheter var stor och inledde en dialog med Goldcorp. Mellan 2008 och 2009 genomförde den kanadensiska konsultfirman On Common Grounds en så kallad Human Rights Impacts Assessment (HRIA) av gruvan på uppdrag av AP-fonderna och flera andra ägare. Studien hade som syfte att kartlägga kränkningar och risk för kränkningar av mänskliga rättigheter i samband med Marlingruvan.

Studien visade flera områden där företaget inte respekterat mänskliga rättigheter och visade att mycket av kritiken mot gruvan var befogad. Bland annat bekräftade den att Mayafolkets rättigheter som ursprungsfolk kränkts eftersom de inte konsulterats innan gruvan började anläggas.¹²⁰

Den konstaterade också att ILO 169 och ursprungsfolkens kollektiva rättigheter inte respekterats när företaget köpt upp mark, att allvarliga brott mot mänskliga rättigheter har begåtts i samband med företagets säkerhetsarbete och anlitande av privata säkerhetsbolag och att de spruckna husen med all sannolikhet orsakats av sprängningarna i gruvan. Det senare har sedan tillbakavisats i en annan studie.¹²¹ HRA-studien visade också att gruvföretaget kränkt arbetarnas fackliga rättigheter genom att hota och avskeda personer som velat engagera sig i facket.¹²²

HRA-studien hävdar att det inte finns uppgifter som bekräftar att gruvan förorenat vattnet i området men understryker behovet av att fler oberoende studier av vattenkvalitet och vattentillgång görs. Den hävdar också att det inte gått att avgöra om gruvan haft en negativ effekt på lokalbefolkningens hälsa med den information som finns tillgänglig och att även detta behöver utredas.

HRA-studien har kritiserats av flera organisationer för att ha stora brister och inte vara tillräckligt oberoende. Flera mindre studier gjorda av organisationer

118 ITUC, Union View nr.23, "The alliance between the indigenous peoples and trade unions in Latin America", 2011.

119 www.goldcorp.com

120 On Common Grounds, "Human Rights Assessment of the Marlin Mine- executive summary", 2010.

121 The Congress of Guatemala's Transparency Commission 2010 "final technical report regarding the cause of damage to houses in communities located near the Marlin Mine".

122 On Common Grounds, "Human Rights Assessment of the Marlin Mine- executive summary", 2010.

och forskare har tidigare påvisat negativa hälsoeffekter hos människor och djur till följd av förorenat vatten från Marlingruvan.¹²³ Efter HRA-studien har minst två fall anmälts där företagit brutit mot miljöföreskrifter när det gäller hanteringen av förorenat vatten från gruvan.¹²⁴

I en rapport från juni 2011 av den internationella fackliga organisationen ITUC förklarar den katolska biskopen Álvaro Ramazzini från organisationen COPAE problemen runt gruvan:

- One of our biggest environmental problems is the lack of water. In the mining zone the people do not have enough water for irrigation and even drinking water. Then along comes the mine and they are using thousands and thousands of litres of water every day. (...) We are also afraid that the river running past the mine will be polluted and the ground water also polluted. What good will it do if we have gold but no water?¹²⁵

6.3 Goldcorp svarar på kritiken

Goldcorp har svarat på kritiken i HRA-studien och lovat bättring på en rad områden. Vissa åtgärder har genomförts enligt den årliga rapportering som företaget förbundit sig till att göra. På policynivå har en Human Rights Policy och en CSR-policy för hela företaget antagits och dotterbolaget Montana Exploradora har anslutit sig till the Voluntary Principles on Security and Human Rights. Företaget ska se över sina planer för stängning av gruvan och se om de behöver revideras. Flera centrala dokument som tidigare inte funnits tillgängliga för allmänheten har lagts upp på internet. De genomför också studier av vattentillgång och vattenkvalitet tillsammans med lokala myndigheter (dock med begränsad trovärdighet enligt lokalbefolkningen).¹²⁶

6.4 "Dialogen går framåt" - men problemen fortsätter

Etikrådet skriver i sin årsrapport för 2010 att de tycker att dialogen går framåt. De väljer därför att fortsätta dialogen istället för att sälja av sina aktier med motiveringen att de har större möjlighet att påverka som ägare:

- Goldcorps respons på utvärderingen och deras åtgärdsplan visar att Goldcorp arbetar aktivt med att förbättra situationen vid Marlingruvan och även hur bolaget avser att agera framöver. Det innebär bland annat införande

123 Bland annat Fundación Madre Selva, la Comisión Pastoral Paz de Ecología de la diócesis de San Marcos, Physicians for Human Rights och E-Tech International.

124 FN, "Informe del Relator Especial de Naciones Unidas sobre los derechos de los pueblos indígenas, James Anaya", 2011.

125 ITUC, Union View nr.23, "The alliance between the indigenous peoples and trade unions in Latin America", 2011.

126 Goldcorp, "Goldcorp's First Update to the Marlin Mine Human Rights Assessment Report", 2010.

Biologisk mångfald och miljö

FN:s **Konventionen om biologisk mångfald** trädde i kraft 1993 och innehåller tre delmål som omfattar bevarande av biologisk mångfald, ett hållbart användande av jordens resurser och en rättvis och jämn fördelning av de tillgångar som utvinns ur jordens resurser. Konventionen har ratificerats av Sverige, Kanada, Chile, Argentina, Peru och Guatemala men inte av USA.

Riodeklarationen innehåller grundläggande principer för miljö- och utvecklingsarbete, till exempel principen att den som förorenar ska betala. Riodeklarationen är en deklARATION och inte juridiskt bindande. (www.sweden.gov.se)

av en hållbarhetspolicy och en policy för mänskliga rättigheter, samt att dessa frågor numera hanteras på högsta nivå inom bolaget. Goldcorp är ett bra exempel på hur investerare, även som Första, Andra, Tredje och Fjärde AP-fondens i detta fall med väldigt små ägarandelar (totalt 0,11 procent av aktiekapitalet), kan påverka bolag och dess agerande i positiv riktning.¹²⁷

Flera nya fall av rapporterade kränkningar mot mänskliga rättigheter vid Marlingruvan under 2010 och 2011 sätter dock fokus på frågan hur länge det är rimligt att fortsätta en dialog med ett företag och vad som krävs för att en dialog ska anses gå framåt.

Under våren och sommaren 2010 besökte ILO, Interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter (CIDH) och James Anaya, FN:s särskilda rapportör för ursprungsfolkens rättigheter - området runt Marlingruvan. De konstaterade alla att gruvan fortfarande leder till kränkningar av mänskliga rättigheter i flera avseenden och betonade särskilt brott mot ursprungsfolkens rättigheter.

Den interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter krävde efter besöket vid gruvan att Guatemalas regering skulle stoppa utvinningen och kravet fick stöd från flera håll. Guatemalas president hävdade först att gruvan skulle stängas medan anklagelserna utreddes men har inte infriat sitt löfte.¹²⁸

Hot och våld mot dem som engagerar sig mot gruvan är ett annat problem som kvarstår. Under 2010 mordhotades och sköts två kvinnor i samband med sitt engagemang mot gruvan vilket föranledde en blixaktion från Amnesty. Händelsen uppmärksammades även av FNs särskilda sändebud för ursprungsfolkens rättigheter.¹²⁹

127 Etikrådets årsrapport, 2010

128 <http://www.sida.se/OmVarlden/Reportage/Feature/Guld-mord-och-misshandel/>
<http://www.miningwatch.ca/news/guatemala-defies-human-rights-body-refuses-suspend-marlin-mine>

129 FN 2011, "Informe del Relator Especial de Naciones Unidas sobre los derechos de los pueblos indígenas, James Anaya".

I februari 2011 misshandlades och hotades flera motståndare mot Marlingruvan på nytt i samband med en demonstration mot gruvan. De uppger att bussen de färdades i attackerades av personer med nära koppling till gruvbolaget. De protesterande hölls som gisslan i flera timmar och flera misshandlades. Några fördes till de lokala myndigheternas kontor där de blev slagna och hotade.¹³⁰

Händelsen uppmärksammades bland annat av Amnesty och ledde till ytterligare en blixttaktion. Demonstrationen var en protest mot att gruvbolaget inte respekterat uppmaningen från den interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter att stoppa utvinningen. Goldcorp förnekar att händelsen ägt rum på det sätt den beskrivits av de protesterande.¹³¹ De hävdar bland annat att de protesterande stoppat och hotat en buss som var på väg till gruvan men att företaget inte på något sätt ingripit mot de protesterande.¹³²

På Goldcorps bolagsstämma i maj 2011 röstade sex procent av aktieägarna för en resolution om att stoppa utvinningen vid gruvan i enlighet med uppmaningen från interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter. AP-fonderna ingick inte bland dem.¹³³ När några organisationer, däribland Kristna Fredsrörelsen och Latinamerikagrupperna, ifrågasatte detta hänvisade AP-fondernas Etikråd till att de inte kommenterar hur fonderna kommer att rösta på enskilda resolutioner före en bolagsstämma. De förklarade sedan sitt agerande på följande sätt:

- Etikrådet har en tydlig linje om hur vi anser att arbetet med att ställa tydliga krav på ett bolag ska bedrivas och vi finner det därför olämpligt att stödja andra handlingsalternativ så länge som den process vi påbörjat inte har avslutats. I fallet Goldcorp är den process Etikrådet initierat inte avslutad och Etikrådet följer bolagets arbete och det som händer i Guatemala noggrant.¹³⁴

6.5 Sammanfattning

Marlingruvan innebär en mycket viktig inkomstkälla för den guatemalanska staten trots generösa skatteregler. Gruvan har bidragit positivt till San Marcos-regionen med arbetstillfällen, förbättrad infrastruktur och en del sociala insatser, bland annat inom hälsoområdet. Samtidigt visar bedömningar från flera tunga instanser att problemen kring gruvan fortsätter. Kränkningar av mänskliga rättigheter har ägt rum och trots vissa förbättringar i Goldcorps arbete är risken stor för fortsatta kränkningar.

130 Amnesty's blixttaktion 3 mars 2011.

131 <http://www.business-humanrights.org/Search/SearchResults?SearchableText=Marlin+Mine&x=11&y=7>

132 Goldcorp, "Update on Blockade at San Miguel Ixtahuacán", 2011.

133 <http://goldcorpoutofguatemala.com/2011/05/19/goldcorp-asks-shareholders-to-ignore-international-consensus-to-suspend-operations-at-its-marlin-mine-in-guatemala/>

134 <http://www.ap4.se/etikradet/Etikradet.aspx?id=796>

Rekommendationer till AP-fonderna:

- Ställ krav på att verksamheten vid Marlingruvan stoppas tills alla kränkningar av mänskliga rättigheter är grundligt utredda och åtgärdade.
- Ställ krav på att de lokala folkomröstningar som hållits om Marlingruvan respekteras, i enlighet med ILO 169 och Deklarationen om ursprungsfolkens rättigheter, innan gruvverksamheten fortsätter eller utökas.
- Ställ krav på en ny oberoende studie av hur Marlingruvan påverkar vattentillgång, vattenkvalitet, miljö och människors och djurs hälsa i området.
- Ställ krav på att planerna för stängning av gruvan granskas och att tillräckligt med resurser avsätts för att garantera säker förvaring av miljöfarligt avfall från gruvan.
- Ställ krav på en utredning för att tydliggöra hur de drabbade bör kompenseras för kränkningar av mänskliga rättigheter och negativ påverkan på lokalbefolkningens levnadsförutsättningar.

FAKTA

Rätten till vatten

2010 antog FN:s generalförsamling en resolution som gör rent dricksvatten och sanitet till en grundläggande mänsklig rättighet. Rätten till vatten innebär att alla människor ska ha tillgång till tillräckligt med vatten för personliga ändamål, tillgång till rent och säkert vatten och att ingen ska diskrimineras när det gäller tillgång till vatten. (Källa: Resolution on the human right to water and sanitation, http://www.unesco.org/water/wwap/news/archives/UNDecWaterHR_EN.pdf)

7. Pascua-Lama, Chile-Argentina

7.1 Pascua-Lamaprojektet

AP-fonderna har sammanlagt 583 miljoner kronor investerade i det kanadensiska gruvbolaget Barrick Gold som är världens största guldgruvbolag.¹³⁵ Barrick Gold är ägare av Pascua-Lamagruvan som håller på att anläggas på gränsen mellan Chile och Argentina, i Huasco- respektive San Juanprovinsen.¹³⁶ Pascua-Lamagruvan befinner sig fortfarande i sin utvecklingsfas och kallas därför för ett projekt snarare än en gruva.

Enligt planerna ska utvinningen börja 2013 och gruvan har en förväntad livslängd på 25 år.¹³⁷ Megaprojektet har cirka 500 ton guld i reserver. Vål i drift förväntas den genomsnittliga årliga produktionen under de första fem åren vara drygt 23 ton guld till en kostnad av 20-50 USD per ounce, vilket gör Pascua Lama till en av de lönsammaste guldgruvorna i världen.¹³⁸ Utvinningen ska ske med hjälp av cyanid.

Barrick Gold arbetar med projektet via sina filialer i Chile och Argentina.¹³⁹ Företaget räknar med att gruvan kommer att ge 5 500 direkta arbetstillfällen under de tre år som gruvan ska konstrueras. När gruvdriften väl är igång räknar Barrick Gold med att den ska ge arbete åt 1 600 personer.

Projektet har stött på massiv kritik och upprepade folkliga protester både i Chile och i Argentina trots att det bara är i sin utvecklingsfas. Konflikterna rör till stor del miljöförstöring och utnyttjandet av vattenresurser, men också hot mot ursprungsfolkens rättigheter. Bland kritikerna finns ett antal miljöorganisationer, kyrkor och människor ur lokalbefolkningen som slutit sig samman, samt ursprungsfolket Diaguita.

¹³⁵ AP-fondernas innehavslistor per 2010-12-31.

¹³⁶ 75 procent av gruvan kommer att ligga i Chile och 25 procent i Argentina, men vattnet till gruvan kommer i första hand att tas från en flod på den argentinska sidan. www.barrick.com

¹³⁷ Barrick Gold, "Pascua-Lama Responsibility Report 2010".

¹³⁸ Barrick Gold, "Annual Report 2010", s. 11.

¹³⁹ Compañía Minera Nevada S.A. i Chile och Barrick Exploraciones Argentina S.A. och Exploraciones Mineras Argentina S.A. i Argentina.

7.2 Konflikter om vattnet

Pascua-Lamagruvan ligger i ett område som gränsar till Atacamaöknen och som redan nu lider brist på vatten. Gruvan kommer att kräva 370 liter vatten i sekunden.¹⁴⁰ De som kritiserar projektet är boende i området nedanför gruvan som är rädda för att vattentillgången kommer att påverkas och vattenkvaliteten försämras genom utsläpp av giftiga ämnen och försurat vatten från gruvan. På både den chilenska och den argentinska sidan är befolkningen i områdena nedanför gruvan beroende av jordbruket. Huascodalen i Chile, med 70 000 jordbrukare, och provinsen San Juan i Argentina, består huvudsakligen av vin-, oliv- och fruktodlingar. En stor del av ländernas frukt- och vinexport sker härifrån.¹⁴¹

I området där gruvan anläggs finns källan till fem chilenska floder och två argentinska. På den chilenska sidan kommer avfall från gruvan att placeras ovanpå en så kallad stenglaciär precis vid källan till Estrechofloden, där också sprängämnen till gruvan kommer att förvaras.¹⁴² Det innebär en risk att glaciären smälter och för med sig förorenat vatten ut i vattendrag i närheten.¹⁴³ Avfallet kommer totalt att bestå av 1200 miljoner ton sten, så kallat gråberg, som innehåller kemiska restprodukter.¹⁴⁴

Jordbrukare på båda sidor menar att Pascua-Lamaprojektet är oförenligt med regionens jordbruk där tillgången till rent vatten är oerhört central och där vattenresurserna redan nu är knappa.¹⁴⁵ Barrick hävdar på sin hemsida att det inte finns några konflikter mellan gruvnäringen och jordbruket och att miljökonsekvensbeskrivningarna över Pascua-Lamaprojektet blivit grundligt kontrollerade och godkända av både chilenska och argentinska myndigheter.¹⁴⁶

7.3 Glaciärerna smälter

Pascua-Lamagruvan ligger på mellan 3800 och 5200 meters höjd, strax norr om glaciärerna Esperanza, Toro 1 och Toro 2. Två olika studier som gjordes 2005 har konstaterat att glaciärerna vid gruvan minskat med mellan 50-70 procent bara under utvecklingsfasen. Den ena studien gjordes av en konsultfirma¹⁴⁷ på uppdrag av Barrick Gold medan den andra gjordes av den chilenska vattenmyndigheten.¹⁴⁸

140 Chile Sustentable, "Conflictos por el Agua en Chile", 2010.

141 Ibid.

142 Ibid.

143 Intervju med Lucio Cuenca, OLCA april 2011.

144 OLCA, Informe relativo al impacto en glaciares de roca.

145 Intervju med Lucio Cuenca, OLCA, april 2011.

146 http://www.barricksudamerica.com/proyectos/pascua-lama_preguntas.php#d

147 Golder Associates.

148 Chile Sustentable, "Conflictos por el Agua en Chile", 2010.

Barrick Gold hävdar att det enbart är en följd av klimatförändringarna att glaciärerna smälter i allt snabbare takt.¹⁴⁹ Den andra studien slår dock fast att det finns en direkt koppling mellan minskningen av glaciärerna och anläggningen av Pascua-Lamagruvan.¹⁵⁰ Dammet som oundvikligen skapas under gruvverksamheten lägger sig redan nu som ett lager över glaciärernas yta vilket leder till en snabbare smältningsprocess.¹⁵¹ Förutom påverkan på de tre närmaste glaciärerna har dammet från gruvan inverkan på ytterligare en glaciär, Estrechoglaciären, som ligger på den argentinska sidan om gränsen.¹⁵²

Resultaten av studierna ledde till omfattande protester mot gruvprojektet. Barrick Gold fick sedan tillstånd av den chilenska staten att fortsätta exploateringen endast på villkor att glaciärerna inte skulle påverkas. Från början hade företaget planerat att flytta glaciärerna i en enorm operation för att lättare kunna utvinna guldfyndigheterna under isen. I den miljökonsekvensbeskrivning som Barrick Gold gjort inför projektet hade gruvans påverkan på glaciärerna inte nämnts över huvud taget.¹⁵³ Planerna på att flytta iskropparna fick läggas ner efter villkoret från den chilenska staten.

Lucio Cuenca på miljöorganisationen OLCA menar att glaciärerna löper stor risk att skadas av gruvan även utan att de flyttas. Under utvecklingsfasen har Barrick Gold konstruerat vägar på glaciärerna och placerat maskiner som väger flera ton ovanpå dem. Stora explosioner äger rum precis intill och leder till ett allt tjockare dammlager, menar han.¹⁵⁴ Barrick Gold hävdar på sin hemsida att mängden damm som gruvverksamheten orsakar är så liten att den inte kommer att skada glaciärerna.¹⁵⁵ Luis Cuenca menar att ytterligare ett problem är att det inte gjorts någon övergripande miljökonsekvensbeskrivning för Pascua-Lamaprojektets totala inverkan på miljön. Barrick Gold har enligt honom medvetet delat upp och presenterat miljökonsekvensbeskrivningar över olika delar av projektet separat. På så sätt har de kunnat få dem godkända på en lägre nivå och jätteprojektet har inte granskats i sin helhet i den mån det borde.¹⁵⁶

7.4 Brott mot ursprungsfolket Diaguitas rättigheter?

I Chile protesterar ursprungsfolket los Huascoalinos, som är en del av Diaguitafolket, mot att gruvan inkräktar på deras traditionella territorium. Diaguitafolket är ett erkänt ursprungsfolk enligt flera chilenska lagar och fyller kriterierna för att klassas som ursprungsfolk, angivna i ILO 169 som ratificerades av

149 http://www.barricksudamerica.com/proyectos/pascua-lama_preguntas.php

150 Chile Sustentable, "Conflictos por el Agua en Chile", 2010.

151 Ibid.

152 Ibid.

153 Intervju med Lucio Cuenca, OLCA, april 2011.

154 Ibid.

155 http://www.barricksudamerica.com/proyectos/pascua-lama_preguntas.php

156 Intervju med Lucio Cuenca, OLCA, april 2011.

Chile 2008.¹⁵⁷ När Pascua-Lamaprojektet godkändes av den chilenska staten blev Diaguitafolket aldrig tillfrågade om hur de ställde sig till anläggningen av en jättegruva på deras marker.¹⁵⁸ Gruvföretaget Barrick Gold har inte heller tagit upp gruvans påverkan på Diaguitafolket i sina studier, trots att företaget förbundit sig att respektera ursprungsfolkens rättigheter genom sitt medlemskap i ICMM (International Council on Mining and Metals).¹⁵⁹

2007 lämnade Diaguitafolket in ett klagomål till den interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter och hävdade att Pascua-Lamaprojektet leder till kränkningar av ILO 169. Kommissionen antog klagomålet och ska utreda om den chilenska staten gjort sig skyldig till kränkningar av ursprungsfolkets rättigheter.¹⁶⁰

Sedan flera år tillbaka arbetar los Huascoalinos för att deras traditionella marker ska omvandlas till ett natur- och kulturresevat.¹⁶¹ Området där Pascua-Lamagruvan är förlagd är hemvist och parningsplats för hundratals djurarter, däribland den redan hotade andinska flamingon.¹⁶² Sergio Campusano är talesperson för en del av ursprungsfolket los Huascoalinos och menar att gruvprojektet hotar både turismen och jordbruket:

- Jordbruket är basen för vår försörjning och beroende av rent vatten och ren jord. Men gruvprojektet har redan fått folk att överge sin traditionella produktion. Varför ska jag så och plantera om allt ändå kommer att torka inom några år?¹⁶³

I en epostkonversation mellan Swedwatch och Luis Pino, kommunikationsansvarig på Barrick Gold Sydamerika, säger sig Pino inte känna till Diaguitafolkets klagomål till Interamerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter, CIDH. Han hänvisar till texter på hemsidan om att Barrick Gold stödjer Diaguitafolket och bevarandet av deras kultur. Bland annat har de genomfört workshops i traditionella hantverk som keramik och bekostat en bok om Diaguitafolkets kultur.¹⁶⁴ Barrick Gold stödjer också ett stort antal sociala projekt inom områden som utbildning och hälsa.

7.5 Andra rättsprocesser kring projektet

Barrick Gold är inblandade i ett antal rättsfall både i Chile och i Argentina med anledning av Pascua-Lamaprojektet. För att underlätta anläggningen av Pascua-Lamagruvan skrevs ett särskilt samarbetsavtal mellan Chile och Argentina

157 Ley Indígena, Ley 20.117/2006, DFL N5/1967. Chile Sustentable 2010, "Conflictos por el Agua en Chile".

158 Chile Sustentable, "Conflictos por el Agua en Chile", 2010.

159 ICMM Commitments, punkt 1.

160 <http://www.cidh.org/annualrep/2009eng/Chile415.05eng.htm>

161 Chile Sustentable, "Conflictos por el Agua en Chile", 2010.

162 Corpwatch, "Barrick's Dirty Secrets", 2007.

163 Intervju med Sergio Campusano, april 2011.

164 http://www.barricksudamerica.com/proyectos/pascua-lama-comunidad_diaguitas.php

under år 2004. Avtalet ger gruvföretagen stor makt över området och sätter nationell lagstiftning kring till exempel miljö och markrättigheter ur spel.¹⁶⁵ I Argentina har Barrick Gold anmälts för miljöförstöring av jordbrukare i Iglesia-provinsen som anklagar företaget för att ha förorenat vattnet i Taguas-, Blanco- och Jachalfloden. På den argentinska sidan har det också varit problem mellan Barrick Gold och det kontrakterade företaget som anlägger gruvan. Femton personer har dött under konstruktionen av gruvan i olika arbetsolyckor och Barrick Gold har fått kritik för att först inte vilja offentliggöra dödsfallen.¹⁶⁶

I Chile har 21 olika organisationer gått samman och vädjar i ett brev till det amerikanska exportkreditinstitutet, Ex-Im Bank, om att de inte ska investera i projektet. Organisationerna menar sig ha bevis för att Barrick Gold har försökt tysta ner oppositionen genom strategiska mutor till nyckelpersoner och statliga myndigheter i Chile.¹⁶⁷ Barrick Gold nekar till anklagelserna.

I juni 2011 gick ett tiotal organisationer i Argentina samman och anmälde Barrick Gold för att ha brutit mot OECD:s riktlinjer för företag. Anmälan rör framför allt skador på miljön som anläggningen av Pascua Lama orsakat. Den gäller även Veladerogruvan som Barrick Gold driver i Argentina i närheten av Pascua Lama och som varit igång sedan 2005. Organisationerna menar att föroreningen av vattnet i flera floder fått allvarliga konsekvenser för lokalbefolkningens hälsa. De menar också att gruvorna och det förorenade vattnet slagit hårt mot jordbruket och hotar deras försörjning.¹⁶⁸ Barrick Gold förnekar i ett brev till OECD att de skulle ha brutit mot riktlinjerna:

- Påståendena är falska, missledande och saknar bevis. Dessutom misskrediterar de vårt engagemang i värdlandet och drabbar gruvindustrin, arbetarna och de statliga och privata institutioner som deltagit i utvärderingen och godkännandet av våra (...) projekt.¹⁶⁹

Barrick Gold hänvisar till att de fått sina miljökonsekvensbeskrivningar godkända av argentinska myndigheter och att materialet finns tillgängligt på hemsidan. De menar också att godkännandet av projekten innefattade en ”öppen och transparent konsultationsprocess där allmänheten hade möjlighet att uttrycka sin oro”.¹⁷⁰

7.6 Sammanfattning

Pascua-Lamaprojektet är viktigt för Chile och Argentina genom de arbetstillfällena det genererar för regionen. Barrick Gold har investerat mycket pengar i flera sociala projekt. Etablerandet av den enorma gruvan har dock redan i

165 OLCA 2004, “El Exilio del Condor”.

166 Declaración de Barrick <http://www.noapascualama.org/info>

167 Carta al Banco EX-Im, 10 de mayo del 2010, Chile Sustentable 2010, “Conflictos por el Agua en Chile”.

168 Foco 2011, ”Denuncia a la empresa Barrick Gold por violación a las directrices OCDE”.

169 Barrick 2011, ”Barrick Gold Corporation Statement on June 8 2011 request by the organization Foco-Inpade for review of alleged OECD Guideline´s violations in Argentina”.

170 Ibid.

anläggningsfasen inneburit stor inverkan på miljön och hotar en för området mycket viktig vattenresurs - glaciärerna. Det finns också en risk att gruvan innebär en kränkning av ursprungsfolket Diaguitas rättigheter. Det finns ett brett folkligt engagemang mot gruvan. Företaget Barrick Gold har ett erkänt dåligt rykte på grund av de kränkningar av mänskliga rättigheter som företaget gjort sig skyldigt till bland annat på Papua Nya Guinea och i Tanzania. Pascua-Lamaprojektet utgör ytterligare ett fall där företagets agerande på områden som rör etik och miljö starkt kan ifrågasättas.

Rekommendationer till AP-fonderna:

- Ställ krav på att Barrick Gold respekterar ursprungsfolket Diaguitas rättigheter.
- Ställ krav på en ny oberoende studie av gruvans inverkan på glaciärer, vattentillgång och vattenkvalitet.
- Ställ krav på en ny miljökonsekvensbeskrivning av gruvans totala inverkan på miljön.

8. Diskussion - statens riktlinjer och AP-fondernas etik- och miljöarbete

AP-fonderna var bland de första i sitt slag med att införa etik- och miljökriterier i sin förvaltning och har under åren fått internationell uppmärksamhet för olika initiativ. Krav har dock framförts från flera håll att AP-fonderna bör höja ribban för sitt etik- och miljöarbete, både för att agera mer i linje med allmänhetens förväntningar men också för att ta det utökade ansvar som statliga verksamheter har enligt FN:s principer.

Av AP-fondernas cirka 1000 miljarder förvaltade pensionskronor är sammanlagt 1,376 miljarder kronor investerade i de tre bolagen Newmont, Barrick Gold och Goldcorp. Den här studien visar att de tre företagen kopplas till kränkningar av FN-konventioner och miljönormer samt agerar i strid med OECD:s riktlinjer, Global Compact och andra ramverk såsom Riodeklarationen. 2008 publicerade Etikrådet en rapport om gruvindustrins miljöpåverkan och mycket av den problematik som framgår där förekommer vid gruvorna i denna rapport.¹⁷¹ Ändå har fonderna bara agerat gällande Goldcorp av de tre företagen, vars verksamhet i Guatemala fortsätter att bidra till kränkningar av mänskliga rättigheter.¹⁷²

171 Etikrådet, "Miljöpåverkan från gruvindustrin", 2008.

172 Förutom Goldcorp har Etikrådet även redovisat engagemang i tre andra gruvföretag; Vedanta, Freeport McMoran och Rio Tinto.

8.1 Bristande insyn och otydliga riktlinjer

Det saknas idag tydliga standarder inom finansbranschen för hur etik- och miljöarbete ska bedrivas. Därför ställs höga krav på investerarens öppenhet och tydlighet för att uppfattas som trovärdiga. Även om AP-fonderna ibland framhålls som förebilder i jämförande granskningar med banker och andra pensionsfonder är insynen i fondernas etik- och miljöarbete relativt begränsad. Överlag ger fonderna generaliserande beskrivningar av normativa riktlinjer och en översiktlig metod. Det skapar en hel del frågetecken. Hur uttolkas de internationella konventionerna man hänvisar till och vad innebär de när det gäller krav på företagen? Enligt vilka kriterier väljs företagen ut för en påtryckningsprocess? Hur ser riktlinjerna ut när det gäller vad som ska ha uppfyllts för att en dialogprocess anses gå framåt eller hur mycket tid och resurser väljer man att lägga på en dialog som inte går framåt? AP-fonderna lyder i likhet med andra myndigheter under offentlighetsprincipen och deras verksamhet måste vara möjliga att granska.

Ett tydligt tecken på bristande transparens i AP-fondernas besluts- och arbetsprocesser är att fondernas listor över företag som associerats till grova kränkningar skiljer sig åt. Avvikelserna går inte att härleda till skillnader i fondernas riktlinjer eller arbetsmetoder.¹⁷³ Fem av företagen i Etikrådets årsrapport återfinns exempelvis inte på Sjunde AP-fondens uteslutningslista, däribland Goldcorp. Betyder det att Sjunde AP-fonden anser att dessa kränkningar inte är allvarliga nog? 22 av företagen på Sjunde AP-fondens lista har Etikrådet inte agerat på. Även om etik- och miljöfrågor ofta är komplexa så handlar de här fallen om allvarliga kränkningar enligt fonderna själva. Skillnaderna mellan fondernas ställningstagande beror antingen på att skillnader i fondernas riktlinjer och metoder inte är tillräckligt tydligt redovisade, eller att fondernas beslutsprocesser har godtyckliga inslag.

Enligt fondernas rapportering finns bara ställningstagande redovisat för ett fåtal av de företag som kan kopplas till missförhållanden. Den här rapporten ger några exempel på det; dialog med Goldcorp finns redovisad av Etikrådet men ingen av fonderna redovisar hur de ser på eller agerar gällande Barrick Gold och Newmont. I de fallen det finns ett ställningstagande är det summariskt redovisat.

Etikrådets rapportering är bättre än Sjunde AP-fonden som endast redovisar namn på företagen och inom vilka normområden företagen bidragit till kränkningar. När det gäller hanteringen av andra företag hänvisar fonderna till de externa konsulternas dialogprocesser. Där är insynen ännu mer begränsad. Konsulterna redovisar inte offentligt vilka företag man för dialog med, hur de bedöms eller vilka specifika krav som ställs.¹⁷⁴ På Sjunde AP-fonden håller man

173 Förutom angående kärnvapen där fonderna har olika uppfattning.

174 I brevsvaret till Riksdagens Utredningstjänst skriver VD:n för GES Investment Services att "Analyserna, listor, metoder, databaser med mera är GES Investment Services intellektuella kapital. Om något av det offentliggörs så skadas vårt företag ekonomiskt.", Riksdagens Utredningstjänst, "AP-fondernas investeringar", s 5., 2011-04-27.

med om att den begränsade insynen i konsulternas processer kan vara ett problem.¹⁷⁵ Här borde dock AP-fonderna själva begära att få redovisa information om konsulternas dialogprocesser.

Etikrådets generalsekreterare John Howchin anser trots allt att insynen i Etikrådets arbete är hög och understryker att man är en av få kapitalförvaltare i världen som regelbundet och öppet rapporterar om hur påtryckningsdialoger fortlöper. John Howchin menar att det finns begränsningar för hur mycket som går att rapportera utan att påverka förtroendet i dialogen med företaget.¹⁷⁶

Att dialoger med företag sker i förtrolighet bör dock inte hindra att fonderna rapporterar mer utförligt om sina mål och hur påverkansprocessen fortlöper. Företagen förstår, eller måste lära sig, att även investerare har ett rapporteringskrav från sina intressenter. En öppnare redovisning kan även vägleda andra investerare om vilka krav som bör ställas. Det rimmar med FN:s principer om att statliga aktörer har ett utökat ansvar och bör agera vägledande i skyddet av internationella normer.

Buffertfondernas etik- och miljöhänsyn har länge varit en separat process vid sidan av den ordinarie analys- och investeringsprocessen. Fonderna har dock påbörjat arbetet med att integrera sociala och miljömässiga faktorer i sina investeringsprocesser.¹⁷⁷ Det är i linje med PRI:s första princip som förespråkar att dessa faktorer ska bli en naturlig del av analys- och investeringsprocess, dvs. ska värderas som andra faktorer som påverkar ett företags värdering och framtidsutsikter.¹⁷⁸ Det är däremot inte tydligt hur långt fonderna kommit i arbetet eller hur det görs i praktiken.¹⁷⁹

8.2 Låga ambitioner

En utmaning för institutionella investerare som AP-fonderna är att hantera det stora antal företag som man placerar i. Som ägare till tusentals företag är det uppenbart att AP-fonderna inte kan engagera sig aktivt i alla företag som associeras till missförhållanden. Frågan är dock om nuvarande omfattning på etik- och miljöarbetet är tillräcklig för att anses trovärdigt. Av AP-fondernas förvaltningskostnader går endast några tusendelar till etik- och miljöarbete.¹⁸⁰ De ytterst små resurserna speglar fondernas brist på övertygelse om att håll-

175 Intervju med Johan Florén, kommunikationschef på Sjunde AP-fonden, 2011-05-30.

176 Intervju med John Howchin på Etikrådet och Nadine Viel Lamare på Första AP Fonden, 2011-05-30.

177 Ibid.

178 Principles for Responsible Investments, <http://www.unpri.org/principles/>

179 Första AP-fonden lyfter fram ett projekt där man undersöker hur man kan strategiskt kan styra förvaltningen utifrån risker med klimatförändringar. <http://www.ap1.se/sv/Agarstyrning/Miljohansyn-och-socialt-ansvar2/Klimatforandringar-och-allokering/>

180 AP-fonderna har totalt cirka 1,8 miljarder i förvaltningskostnader.

(Pensionsmyndigheten och Sjunde AP-fondens årsrapport 2010). Enligt fonderna själva avsätts totalt 6,5 miljoner till etik- och miljöarbetet.

FN:s nya vägledande principer

I juni 2011 antog FN nya vägledande principer om företagande och mänskliga rättigheter; UN Guiding Principles on Business and Human Rights. Principerna har utvecklats under ledning av FN:s särskilde representant John Ruggie och är resultatet av sex års research och konsultationer med representanter för olika intressegrupper, regeringar, företag och investerare.

Syftet har varit att skapa en standard som ger praktisk vägledning till stater och företag om hur de ska agera för att förebygga kränkningar av mänskliga rättigheter. Sveriges regering har uttalat tydligt stöd för initiativet.

Enligt FN:s nya principer är företag skyldiga att respektera mänskliga rättigheter och säkerställa att man inte orsakar eller bidrar till kränkningar oavsett var i världen man har verksamhet. Stater och statliga verksamheter, såsom AP-fonderna, har dock ett utökat ansvar att skydda mot kränkningar eftersom stater är de juridiskt bundna parterna i folkrätten. Det utökade ansvaret gäller även företag som har koppling till staten, exempelvis genom statligt ägande. Ju närmare koppling mellan företaget och staten desto större ansvar faller på staten att förhindra kränkningar.

“[...] the closer a business enterprise is to the State, or the more it relies on statutory authority or taxpayer support, the stronger the State’s policy rationale becomes for ensuring that the enterprise respects human rights.” (Princip 4)

Enligt principerna ska statliga verksamheter agera vägledande gentemot företagen. I likhet med PGU understryker principerna också vikten av samordning (“policy coherence”) för att förhindra att vissa statliga verksamheter motverkar statens förpliktelser. Det är därför viktigt att myndigheterna får tillräckligt med stöd och vägledning för sitt arbete.

“States should ensure that governmental departments, agencies and other State-based institutions that shape business practices are aware of and observe the State’s human rights obligations when fulfilling their respective mandates, including by providing them with relevant information, training and support.”. (Princip 8)

Källor: Samtal med enheten för Globalt Ansvar på Utrikesdepartementet, 2011-06-17; FN, “Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework”)

bara företag verkligen är en bättre investering, trots att det uttalas i flera av fondernas ägarpolicy.¹⁸¹ Sjunde AP-fonden reserverar sig till och med för att inte kunna möta kraven i sin egen policy:

- Mot bakgrund av det stora antal företag som Sjunde AP-fonden placerar i går det inte att till rimliga kostnader garantera att alla fondens innehav uppfyller de krav som ställs i policyn.¹⁸²

Så länge etik- och miljödirektivet uttrycks som underordnat avkastningsmålet, samt att regeringen signalerar att den är relativt nöjd med dagens nivå, kan man inte heller vänta sig några större förbättringar. Det pågår en intensiv kostnadsjakt i fondernas styrelser efter kritik från regeringen för höga förvaltningskostnader. Enligt Nadine Viel Lamare på Första AP-fonden är det i ett sådant läge svårt att få mer resurser till etik- och miljöarbetet.¹⁸³

En stor del av AP-fondernas förvaltning sker genom indexförvaltning vilket ger fonderna små innehav i tusentals företag. Det är en kostnadseffektiv förvaltningsmetod och även om ägandet är litet i varje företag kan man fråga sig om fonderna överhuvudtaget bör investera i företag som bidrar till allvarliga problem för människor och miljö, om fonderna inte kan visa att de agerar ansvarsfullt som ägare. Det är i alla fall högst tveksamt om man utgår från målen i Sveriges Politik för Global Utveckling, PGU.

En alternativ strategi skulle vara att välja bort oansvariga företag och istället investera i företag som har ett uttalat och verifierbart etik- och miljöarbete. På så sätt skulle dessa företag premieras samtidigt som fonderna minskar risken för ekonomiska bakslag.¹⁸⁴ En sådan positiv urvalsstrategi är även i linje med forskarnas rekommendationer om värdeskapande strategier.

8.3 Uteslutning eller aktiv dialog

AP-fonderna har valt olika sätt att hantera oetiska eller problematiska företag. Även om Sjunde AP-fonden ofta framhålls som mer ansvarstagande, då man svartlistar fler företag, kan man fråga sig om deras uteslutningsstrategi är mer ansvarsfull än en aktiv påtryckningsprocess. Aktivt påtryckningsarbete är resurskrävande men kan vara effektivt för att övertyga företagsledningarna om att förbättra sitt etik- och miljöarbete. PRI:s andra princip förespråkar aktivt engagemang men det finns ingen tydlig forskning som visar vilken strategi som

181 Sjunde AP-fonden är den enda av fonderna som saknar resonemang om att investeringar i ansvarsfulla/hållbara företag bidrar positivt till avkastningsmålet.

182 Sjunde AP-fondens Ägarpolicy, 2011.

183 Intervju med John Howchin på Etikrådet och Nadine Viel Lamare på Första AP Fonden, 2011-05-30.

184 Tydliga exempel på företag vars värde nyligen sjunkit kraftigt på grund av bristande säkerhetsarbete är Japanska energibolaget Tepco och oljebolaget BP. Med en positiv urvalsstrategi hade fonderna möjligen identifierat riskerna för olyckor med kärnkraftverk i en jordbävningzon eller undvikit investeringar i BP som länge kritiserats för ett bristande säkerhetsarbete och nu fått sitt rykte förstört med skadeståndskrav på flera hundra miljarder kronor.

är effektivast. Allt hänger troligen på hur dedikerat påtryckningsarbetet är i praktiken och hur mycket resurser som läggs på det.

Det går även att kombinera uteslutning och aktivt påtryckningsarbete. Så arbetar exempelvis norska Kommunal Landspensjonskasse (KLP) som är ett av Norges största pensionsbolag. Enligt KLP upplever man inte att det skulle vara svårare att påverka företag även om man har "svartlistat" det och sålt sina aktier. Tvärtom kan det vara en fördel då det fungerar som en morot för företaget att leva upp till KLP:s krav, både för att bli borttagen från listan och för att KLP ska köpa aktier i företaget igen. Nackdelen är dock att man inte har möjlighet att rösta på bolagsstämmor.¹⁸⁵

Sjunde AP-fondens renodlade uteslutningsstrategi väcker frågor om hur ansvarsfullt man hanterar andra företag med allvarliga problem som inte återfinns på fondens "svarta lista", exempelvis de tre företagen i denna rapport. Betyder det att man inte anser att problemen är tillräckligt allvarliga? Eller inväntar man en officiell utredning som slår fast huruvida en kränkning skett och att företaget är ansvarigt? Detsamma gäller för Etikrådet som inte redovisat något agerande gällande Newmont och Barrick Gold.

I vissa fall är det inte trovärdigt att ha en aktiv påtryckningsprocess om möjligheten till att uppnå förändring är utsiktslös. Till sådana fall hör företag som tillverkar inhumana vapen (klustervapen, personminor etc.) eftersom vapenproducerande företag är mycket svåra att påverka. Där har alla AP-fonderna valt en trovärdig strategi genom att utesluta företagen i ett tidigt skede.

8.4 Avsaknad av egna bedömningar

En viktig aspekt som begränsar fondernas agerande är de höga krav som ställs på bevisen för att ett företag är skyldigt till en kränkning. Kränkningar förekommer ofta i utvecklingsländer där den offentliga tillsynen av civila rättigheter generellt är bristfällig. I sådana fall kan man inte förlita sig på att offentliga instanser prövar saken på ett rättvist sätt. Det är civila organisationer och media som ofta rapporterar om kränkningar och om fonderna inte gör egna bedömningar riskerar många anklagelser att lämnas därhän. Det är tydligt när det gäller företagen i denna rapport. Beviskravet riskerar också att leda till att fonderna fokuserar på missförhållanden som redan hanterats av en fungerande lagstiftning och rättsprocess. Det är istället länder där detta saknas som investerarens påtryckningar verkligen behövs.

Fondernas beviskrav tar inte hänsyn till att många länder inte ratificerat vissa konventioner. I sådana fall kan man inte heller vänta sig att lokala instanser ska utreda ansvarsfrågan eller om en kränkning skett. Man kan även fråga sig vari etiken ligger i att företagen ska följa internationella normer. Om fonderna inte agerar förrän en officiell instans utrett och bekräftat en kränkning innebär det att man agerar först när företaget bryter mot lokala lagen. Här är norska Etikrådets riktlinjer en förebild eftersom rådet gör en egen bedömning där det

185 Samtal med Jeanett Bergan, chef för ansvarsfulla investeringar på KLP, 2011-09-06.

räcker med att det finns en ”oacceptabel risk” för att företaget bidrar eller är ansvarigt för en kränkning.¹⁸⁶

8.5 Ska lagen om AP-fonderna eller PGU styra?

Anledningen till att staten beslutat att AP-fonderna ska styras genom en lag är att man vill undvika politisk styrning av fonderna. I sin nuvarande utformning hämmar lagen etik- och miljöarbetet då den tydligt signalerar att avkastningsmålet är överordnat. AP-fonderna har inte själva relaterat till PGU i sina riktlinjer och regeringen har inte signalerat att PGU är viktigt att ta hänsyn till. Både fonderna och ansvarig person på finansdepartementet menar att det endast är Lagen om AP-fonderna som styr deras verksamhet och att PGU därför inte kan vara tillämpligt.¹⁸⁷ Detta står i strid med PGU som var tänkt att omfatta alla Sveriges politikområden. Det främjar kortsiktighet hos fonderna trots att de som pensionsfonder ska agera långsiktigt. Utvärderingen av fonderna spelar här en central roll. Eftersom fondernas avkastning och kostnader utvärderas årligen i detalj, till skillnad från etik- och miljöarbetet, så prioriterar fonderna det förstnämnda.

Trots omfattande kopplingar till verksamheter i utvecklingsländer har AP-fonderna inte involverats i några av de arbetsgrupper som etablerats mellan departement och myndigheter för PGU:s genomförande.¹⁸⁸ I en dialog med Swedwatch menar UD att det vore ett intressant förslag att involvera AP-fonderna.¹⁸⁹

8.6 Krav vid offentlig upphandling

I linje med PGU ställer sedan 2010 samtliga landsting i Sverige, och många kommuner, krav på att deras leverantörer följer en uppförandekod för socialt ansvarstagande.¹⁹⁰ Koden omfattar bland annat krav på att produktionen sker i enlighet med ILO:s kärnkonventioner och andra mänskliga rättigheter. Syftet med koden är att offentliga inköp ska bidra till en hållbar utveckling, särskilt i låglöneländer där risken för missförhållanden är som störst.¹⁹¹

Genom uppförandekoden har Sveriges landsting visat att offentliga verksamheter inte ska utnyttja undermåliga produktionsförhållanden för att pressa inköpskostnaderna. Varför tillämpas inte en liknande syn när det gäller svenska folkets pensionsmedel? Nuvarande direktiv till AP-fonderna underordnar etik- och miljöhänsyn framför avkastningsmålet. Det borde egentligen inte begränsa fonderna

186 Norska finansdepartementet, ”Retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers”, 2011.

187 Samtal med Britta Hammar, ansvarig för AP-fonderna på finansdepartementet, 2011-05-18.

188 Intervju med UD:s PGU-enhet, 2011-05-12.

189 Ibid.

190 Västra Götalandsregionen, ”Socialt ansvarstagande i upphandling” <http://www.vgregion.se/sv/Regionservice/tjanster/inkop/Sidans-Innehall/Rad-11/Hoger-kolumn/Aktuellt/Broschyr-hallbar-upphandling>

191 Stockholms Läns Landsting mfl., ”Socialt ansvarstagande i upphandling”, 2010.

eftersom det saknas stöd inom forskningen för att hållbara företag skulle vara en sämre investering. Tvärtom pekar de flesta studier på att hållbara företag är lönsammare och därmed ger högre avkastning.¹⁹² Ändå är det ett återkommande argument då AP-fonderna begränsar sitt etik- och miljöarbete. Ett förslag är därför att vända på bevisbördan. AP-fonderna bör själva redogöra för situationer där etik- och miljökraven kommer i konflikt med avkastningsmålet. AP-fonderna bör i vissa fall ges möjlighet att göra avkall på avkastningen om alternativet är att svenska folkets pensionspengar annars bidrar till allvarliga missförhållanden.

8.7 Jämförelse med norska statens pensionsfond

Svenska Etikrådet har en norsk motsvarighet; ”Etikkrådet for Statens pensjonsfond utland”. Det är det norska finansdepartementet som fastställer de etiska reglerna för den norska statens pensionsfond och såttillvida även ansvarar över Etikrådet och dess förhållningsstrategier. Etikrådets riktlinjer utgår från internationella konventioner men man har gjort vissa förtydligande tillägg, bland annat gällande inhumana vapen och viss vapenexport. Om Etikrådet bedömer att det finns en ”oacceptabel risk” för att ett företag bidrar till, eller är ansvarig för, grova kränkningar kan man rekommendera om uteslutning.¹⁹³

Etikrådet ger enbart rekommendationer till finansdepartementet, som i sin tur fattar beslut om huruvida en uteslutning av ett företag ska ske eller ej. Norges Bank är förvaltare av fonden och ansvarar för arbetet med företagsstyrning.¹⁹⁴ Enligt Jorid Torkveen vid norska Etikrådet finns det inga klara regler för ifall man använder sig av metoden dialog eller uteslutning av ett företag. I Etikrådets rättningslinjer finns dock premissen att det är bättre att försöka påverka till förändring i ett företag än att utesluta det.¹⁹⁵

Norska Etikrådets medlemmar utses av Finansdepartementet och har sitt eget sekretariat. De är oberoende och har inga direkta kopplingar till varken Finansdepartementet eller Statens Pensjonsfond Utland förutom att de ger rekommendationer till den förra och vid behov delar information med den senare.¹⁹⁶ En viktig skillnad mellan svenska och norska etikråden är således att

192 2007 granskade UNEP FI utfallet i 20 akademiska rapporter som undersökt hur fondförvaltares etik- och miljökrav påverkat avkastningen för fonderna. Resultatet visade att 10 av rapporterna konstaterade en positiv effekt medan endast 3 rapporter visade en negativ effekt, resten visade på ingen betydande påverkan. (United Nations Environment Programme Finance Initiative (UNEP FI) och Mercer: “Demystifying Responsible Investment Performance”, 2007.)

193 Norska finansdepartementet, ”Retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers”, www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/statens_pensjonsfond/ansvarlige-investeringer/retningslinjer-for-observasjon-og-uteluk.html?id=594254

194 Norska regeringens hemsida, ”Ofte stilte spørsmål”, www.regjeringen.no/nb/sub/styrer-rad-utvalg/etikkradet/ofte-stilte-sporsmal1.html?id=605599

195 Jorid Torkveen, Etikrådet for Statens Pensjonsfond Utland, 2010-12-20.

196 Jorid Torkveen, Etikrådet for Statens Pensjonsfond Utland, 2010-12-20.

det i Norge är finansdepartementet som beslutar om arbetsmetod, dvs. dialog alternativt uteslutning, medan det i Sverige är AP-fonderna själva som tar detta beslut. Norska Etikrådet är också oberoende gentemot den statliga pensionsfonden eftersom rådet endast består av personer utan koppling till fonden.

Totalt har 50 företag uteslutits från den norska pensionsfonden. Barrick Gold är det enda företaget som uteslutits av de tre företagen i den här rapporten.¹⁹⁷

8.8 Tidigare krav på förbättrad etik

8.8.1 Statens offentliga utredning (SOU)

I november 2007 tillsatte regeringen en kommitté för att utvärdera hur och med vilka resultat Första–Fjärde AP-fonderna samt Sjunde AP-fonden arbetat med kravet på etik- och miljöhänsyn. Ett år senare konstaterade kommittén i sitt betänkande (”Etiken, miljön och pensionerna”, SOU 2008:107) att fonderna hanterat kravet ”på ett bra sätt” och att de i flera fall tycks ha bidragit till förbättringar i företag. Kommittén noterade också att AP-fonderna ibland fått internationell uppmärksamhet för sina insatser. Samtidigt identifierade kommittén en hel del brister och utfärdade 16 rekommendationer om hur fondernas arbetssätt kunde utvecklas. Rekommendationerna handlar både om brister i fondernas uppfyllande av statens nuvarande direktiv, men också förslag på förbättringar av statens styrning och utvärdering av fonderna.¹⁹⁸

Till AP-fonderna rekommenderade kommittén bland annat att utveckla sin värdegrund samt att mer resurser avsätts för att säkerställa kvaliteten i etik- och miljöarbetet. Man konstaterade att jämförbara institutioner utomlands lägger ner betydligt större interna resurser på detta än vad AP-fonderna gör. Kommittén rekommenderade bland annat mer intern analyskompetens hos fonderna, både för att man ser ett behov av att kvalitetssäkra konsulternas processer och tjänster men också för att inte bli alltför beroende av konsulter. Kommittén underströk också vikten av öppenhet och att etik- och miljöfaktorer integreras i förvaltningen istället för att vara en fråga vid sidan av.¹⁹⁹

- I framtiden bör fonderna arbeta mer proaktivt och med en strävan mot integrering av hållbarhetsaspekter inom sin förvaltning, en strävan som vi bedömer vara långsiktigt värdeskapande.²⁰⁰

Till regeringen rekommenderade kommittén bland annat att direktivet om etik- och miljöhänsyn lyfts in i lagtexten samt att fondernas etik- och miljöarbete utvärderas

197 Norska finansdepartementet, ”Retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers”, www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/statens_pensjonsfond/ansvarlige-investeringer/retningslinjer-for-observasjon-og-uteluk.html?id=594254

198 SOU 2008:107, ”Etiken, miljön och pensionerna – Betänkande från Kommittén om AP-fondernas etik- och miljöansvar”, 2008, s. 9.

199 Ibid, s. 9-13.

200 Ibid, s. 9.

årligen.²⁰¹ Regeringen svarade med att man höll med om ”att arbetet med miljö och etik kan utvecklas ytterligare, bl.a. genom en tydligare värdegrund” och att kommitténs rekommendationer till fonderna är genomförbara inom nuvarande regelverk. Däremot ansåg regeringen att rekommendationerna gällande statens styrning kräver lagändring och därför måste ”anstå i avvaktan på ett framtida lagstiftningsarbete”.²⁰²

2010 avslog regeringen finansutskottets uppmaning att utreda AP-fondernas etikarbete årligen med motiveringen att det inte skulle ge en allsidig och rättvisande bild. Regeringen ansåg att utvärderingar endast bör göras ”vid lämpliga tillfällen” och då genom begränsade utvärderingsuppdrag, vilket gjordes 2009. Då utvärderades fondernas bolagsstyrning i jämförelse med andra pensionsfonder i Europa och det konstaterades att AP-fonderna låg bra till.²⁰³

I senaste utvärderingen av AP-fonderna för 2010 konstaterar regeringen att ”viktiga steg har tagits när det gäller värdegrund och resurser för att säkerställa kvaliteten i samarbetet inom miljö och etik”. Regeringen förefaller nöjd med att fonderna uttryckt att värdegrunden inte längre begränsas till internationella konventioner. Däremot ställs inga krav på att fonderna ska definiera och konkretisera vad den utökade värdegrunden innebär. Gällande ökade resurser pekar man på att Etikrådet anställt en generalsekreterare. I övrigt framstår regeringen som nöjd med AP-fondernas arbete och inga särskilda brister lyfts fram. Man konstaterar dock att SOU-utredningen fortfarande är aktuell och att AP-fondernas arbete med att genomföra rekommendationerna fortgår.²⁰⁴

8.8.2 Sustainable Investment Research Platform, SIRP²⁰⁵

Krav på förbättringar har även kommit från forskarvärlden, både gällande AP-fondernas arbetssätt och rörande statens direktiv. Enligt professor Lars Hassel, programchef på internationella forskningsprogrammet SIRP, och Ian Hamilton, som forskar om AP-fondernas etik- och miljöarbete, behövs tydligare och högre krav på fonderna. Forskarna menar att avsaknaden av precisering av direktivet hämmar utvecklingen. De anser att AP-fonderna borde ligga i framkant och leda en bransch som saknar tydliga standarder. I en debattartikel i Dagens Industri skriver forskarna:

- Vi menar att direktivet har spelat ut sin roll efter tio år och att det är motiverat att precisera området ansvarsfulla investeringar ytterligare. I slutet av 2008 kom kommittén som hade i uppgift att utvärdera AP-fondernas arbete inom miljö och etik med sitt betänkande och rekommendationer till förändringar. Men ännu har inget hänt.²⁰⁶

201 SOU 2008:107, ”Etiken, miljön och pensionerna – Betänkande från Kommittén om AP-fondernas etik- och miljöansvar”, 2008, s. 12-13

202 Regeringens skrivelse 2008/09:130, s. 74.

203 Regeringens skrivelse 2009/10:130, s. 80-83.

204 Regeringens skrivelse 2010/11:130, s. 84-87.

205 Sustainable Investment Research Platform är ett internationellt forskningsprogram som finansieras av MISTRA (Stiftelsen för miljöstrategisk forskning) och forskar om hållbara investeringar. Ett 15-tal universitet är involverade i programmet. <http://www.sirp.se>

206 Hassel, Lars och Hamilton, Ian; debattartikel i Dagens Industri, ”Sverige behöver klarare regler för ansvarsfulla investeringar”, 2011-01-31.

Enligt forskarna finns ingen direkt konflikt mellan avkastningsmålet och hänsynstagande till sociala och miljöfaktorer. Tvärtom är ansvarsfulla företag i regel mer lönsamma.

- Vår forskning visar att det finns ett samband mellan företagets miljö, sociala- och ledningsprestanda och motsvarande finansiella konsekvenser för företaget. Det ansvarsfulla företaget är många gånger synonymt med det lönsamma och välskötta företaget.²⁰⁷

Här har investerares attityd förändrats enligt forskarna och det finns idag pensionsförvaltare som anser att man brister i sitt förvaltaransvar om man inte integrerar hållbarhetsfaktorer i sina analyser. Anledningen till att ändå bara en liten del av finansmarknaden tar verklig hänsyn till sådana faktorer i sin förvaltning beror enligt forskarna mycket på att finansmarknaden är konservativ och att kunskapsnivån kring hållbarhetsfrågor kopplat till investeringar är förhållandevis låg.²⁰⁸ Enligt forskarna har Sjunde AP-fondens renodlade exkluderingsstrategi varit framgångsrik och etablerats som standard i Sverige, men det har hämmat utvecklingen av integrerade strategier. Det är denna värdeskapande process som man menar att AP-fonderna missar om de inte integrerar etik- och miljöfaktorer i investeringsprocessen.

- Finansiella aktörer som AP-fonderna kan vara med och påverka genom att styra investeringar till bolag som gynnar hållbar utveckling. Det gagnar både nuvarande och framtida pensionärer.²⁰⁹

Forskarna menar också att det saknas möjligheter för att utvärdera hur fonderna arbetar. Här behövs tydligare riktlinjer för fondernas redovisning för att en meningsfull granskning ska kunna genomföras. Kritiken berör dock inte bara AP-fonderna utan branschen som helhet. Problemet, menar man, är att det inte finns något tydligt regelverk för hur investerare ska redovisa etik- och miljöhänsyn.

- Konsekvensen blir att investerares goda ambitioner riskerar att inte förverkligas samt att oengagerade investerare lätt kan gömma sig bakom tomma fraser.²¹⁰

207 Hassel, Lars och Hamilton, Ian; debattartikel i Dagens Industri, "Sverige behöver klarare regler för ansvarsfulla investeringar", 2011-01-31.

208 Ibid.

209 Hassel, Lars och Hamilton, Ian, debattartikel i Dagens Industri, "Därför behöver Sjunde AP-fonden tydligare regler", 2011-02-15.

210 Hassel, Lars och Hamilton, Ian, debattartikel i Dagens Industri, "Sverige behöver klarare regler för ansvarsfulla investeringar", 2011-01-31.

9. Swedwatchs rekommendationer

Rekommendationer till regering och riksdag

- Höj kraven på AP-fondernas hänsyn till etik, miljö och mänskliga rättigheter så att fonderna tar det utökade ansvar som statliga verksamheter har enligt FN:s nya vägledande principer om företagande och mänskliga rättigheter. Kravet bör vara att fonderna skapar ett heltäckande angreppssätt som kan vägleda övriga branschen. Förtydliga i regelverket att AP-fonderna måste uppvisa ett trovärdigt påtryckningsarbete för att behålla investeringar i företag som bidrar till allvarliga kränkningar av internationella konventioner och normer.
- Lyft in direktivet om etik- och miljöhänsyn i lagtexten och förtydliga att det även omfattar mänskliga rättigheter. Underordna inte etikkravet avkastningskravet. Kräv istället att AP-fonderna själva redogör för när begränsningar i etik- och miljökraven måste göras för att inte komma i konflikt med avkastningsmålet. Utveckla riktlinjer och kriterier så att fonderna i allvarliga fall föreskrivs att prioritera etik- och miljökrav framför avkastning (jmf landstingens etiska krav vid offentliga upphandlingar).
- Följ övriga rekommendationer i SOU-utredningen och tydliggör att fonderna ska göra det också.
- Sätt upp tydliga mål och inför en årlig utvärdering av fondernas hänsyn till etik, mänskliga rättigheter och miljö. Utvärdera fonderna även utifrån ett framåtblickande perspektiv så att fonderna premieras för långsiktigt värdeskapande strategier.
- Tillsätt en kommitté med representanter från finansbranschen inklusive AP-fonderna, relevanta organisationer och myndigheter samt den akademiska världen med uppgift att precisera AP-fondernas förvaltaransvar samt riktlinjer för fondernas etik- och miljöhänsyn.
- Inrätta ett oberoende råd, liknande norska Etikrådet, som på uppdrag av regeringen granskar och utfärdar rekommendationer om hur AP-fonderna bör agera i specifika frågor.
- Involvera AP-fonderna i genomförandet av Sveriges Politik för Global Utveckling (PGU) och begär att fonderna relaterar till riktlinjerna i sina ägarpolicys och arbetsprocesser för ägarstyrning. Representanter för AP-fonderna och övriga finansbranschen bör också ingå i NU-rådet.
- Ta bort begränsningen av Sjunde AP-fondens möjlighet till aktiv ägarstyrning när det gäller svenska företag. Tillåt även AP-fonderna att samarbeta gällande etik- och miljöarbetet när det gäller svenska företag.

Rekommendationer till AP-fonderna

- Utveckla ett bredare angreppssätt till frågor som rör etik, miljö och mänskliga rättigheter där problem och risker för det totala innehavet är utgångspunkt. Avsätt resurser därefter. Fonderna bör bland annat:
 - engagera sig i fler företag som kopplas till allvarliga missförhållanden eller inte aktivt arbetar för att hantera en betydande negativ inverkan på människa och miljö. Saknas resurser för aktiv påverkan bör företag som kränker mänskliga rättigheter och miljö undvikas.
 - integrera sociala och miljömässiga faktorer fullt ut i investeringsprocessen, inklusive ställa tydliga krav på externa förvaltare.
 - öka insynen i riktlinjer, processer och beslut för att vägleda övriga branschen samt underlätta för utomstående granskning.
 - kartlägga och positionera sig utifrån betydande framtida sociala och miljömässiga risker.
 - öka den interna kompetensen samt regelbundet utvärdera kvaliteten i externa konsulter tjänster och processer.
- Utveckla den normativa värdegrunden och precisera vilka konventioner och normer som tillämpas. Tydliggör även i så precisa termer som möjligt vad som förväntas av företagen. Det bör även framgå om konventioner som Sverige inte ratificerat tillämpas, exempelvis ILO:s konvention 169 om ursprungsfolk.
- Relatera till PGU i ägarpolicy och beskriv hur verksamheten styrs för att bidra till Sveriges globala utvecklingsmål. PGU bör även vägleda vid utformningen av krav som ställs på företagen. I situationer då fonderna anser det omöjligt att driva en viss linje mot ett företag bör alternativa vägar utvärderas, exempelvis via Utrikesdepartementet, SIDA eller ambassader som i sin tur kan utöva påtryckningar på lokala myndigheter att ställa högre krav på företag.
- Öka insynen i analys- och dialogprocesser som sköts av externa konsulter och redovisa ställningstagande gällande dessa fall, exempelvis de undersökta gruvorna i denna rapport.
- Redovisa röstning på bolagsstämmor och redogör motiven då man röstar emot resolutioner som efterfrågar bättre hantering av etik- och miljöfrågor från företagen.
- Angående företagen i denna rapport: ställ kraven som är listade under respektive företag och fall samt utarbeta en handlingsplan för påtryckningsprocessen. Tydliga mål och tidsramar bör ingå samt konkreta åtgärder om företagen inte hör samman kraven. Involvera andra ägare i processen och rapportera öppet och detaljerat om hur processen fortlöper.

Specifikt till Första-Fjärde AP-fonderna och Etikrådet

- Tydliggör hur urvalet av företag görs för att inleda påtryckningsprocesser och precisera kriterierna för att en fortsatt process ska vara försvarbar. Överväg att sälja och "svartlista" företag tidigare i processen med moroten för företagen att bli borttagna från listan och att fonderna kan gå in som ägare igen.
- Utöka rapporteringen om det egna påtryckningsarbetet med företag så att detaljerad information framgår om vilka krav som ställs och status för processen.

Specifikt till Sjunde AP-fonden

- Redovisa utökad information om bakgrunden till uteslutningar samt bedriv och redovisa aktiva påtryckningsprocesser med företagen.
- Begränsa inte engagemang och uteslutning till företag där missförhållanden verifierats av myndigheter eller domstolar, utveckla istället egna metoder för att utvärdera och agera på rapporter från civila organisationer och andra källor
- Stärk ägarstyrningen i utländska företag genom att rösta på bolagsstämmor och redovisa röstningen öppet.

10. Källor

Skriftliga källor

Amazon Watch, "FPIC-the Right to Decide", 2011

Apoyo Consultoria, "Study of the Yanacocha Mine´s Economic Impacts: Final Report", 2009

AP-fondernas innehavslistor per 2010-12-31

Barrick Gold, "Facts about cyanide" <http://www.barrick.com/CorporateResponsibility/KeyTopics/CyanideManagement/FactsAboutCyanide/default.aspx>

Barrick Gold, "Pascua-Lama Responsibility Report", 2010

Barrick Gold, "Statement from Barrick Gold Corporation concerning the North Mara Mine, Tanzania", 2011

Barrick Gold, "Annual Report 2010"

Camila Gianella, "Conflictos Mineros y de Agua", 2011

Chile Sustentable, "Conflictos por el Agua en Chile", 2010

COPAE, "Asuntos de recuperación y costos aproximados para la recuperación de la mina Marlin", 2011

COPAE, "Second Annual Report on the Monitoring and Analysis of the Water Quality", 2009

Corpwatch, "Barrick´s Dirty Secrets", 2007

Defensoría del Pueblo, "Información Extraordinaria", 2007

Etikkrådet for Statens Pensjonsfond Utland, Jorid Torkveen, 2010-12-20

Etikrådets hemsida, www.ap4.se/etikradet

Etikrådets årsrapport 2010

Etikrådets årsrapport 2008

Etikrådet, "Miljöpåverkan från gruvindustrin", 2008

Fjärde AP-fondens ägarpolicy

FN, Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework, 2011

FN, "Informe del Relator Especial de Naciones Unidas sobre los derechos de los pueblos indígenas, James Anaya", 2011

Första AP-fondens hemsida, www.ap1.se

Första AP-fondens ägarpolicy

Första AP-fondens röstningsrapport 2010, <http://www.ap1.se/sv/Agarstyrning/Bolagsstyrning/Forsta-AP-fondens-deltagande-pa-stammor/>

Gino Costa, "Revisión integral de las políticas de Minera Yanacocha a la luz de los Principios Voluntarios de Seguridad y Derechos Humanos", 2009

Goldcorp, "Goldcorp's first update to the Marlin mine Human Rights Assessment Report", 2010

Goldcorp, "Update on blockade at San Miguel Ixtahuacán", 2011

Goldcorp, "Annual Report 2010"

Hassel, Lars och Hamilton, Ian, debattartikel i Dagens Industri, "Sverige behöver klarare regler för ansvarsfulla investeringar", 2011-01-31

Hassel, Lars och Hamilton, Ian, debattartikel i Dagens Industri, "Därför behöver Sjunde AP-fonden tydligare regler", 2011-02-15

Human Rights Watch, "Gold's costly dividend - the Porgera joint venture", 2010

ICMM, "Good practice guide: Indigenous Peoples and Mining", 2010

INEI, "Linea de Base Social, minera Yanacocha", 2011

Ingetec, "Auditoría Ambiental y Evaluaciones Ambientales de las Operaciones de la Minera Yanacocha en Cajamarca. Informe Final", 2003

ITUC, Union View nr 23 "The Alliance between the indigenous peoples and trade unions in Latin America", 2011

Lagen (2000:192) om allmänna pensionsfonder

Lagen (2000:193) om Sjätte AP-fonden

LO-TCO Biståndsnämnd, "Mänskliga rättigheter i arbetslivet - ILO:s 8 kärnkonventioner"

On Common Grounds 2010, "Executive Summary, Human Rights Assessment of Goldcorp's Marlin mine"

OLCA, "Informe relativo al impacto en glaciares de roca"

OLCA, "El Exilio del Condor", 2004

Omvärlden, "Guld, mord och misshandel", 2011-02-08

Oxfam, "Mining Conflicts in Peru-Condition Critical", 2009

Norska finansdepartementet, "Retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utlands investeringsunivers", 2011 www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/statens_pensjonsfond/ansvarlige-investeringer/retningslinjer-for-observasjon-og-uteluk.html?id=594254

Norska regeringens hemsida, "Ofte stilte spørsmål", 2011 www.regjeringen.no/nb/sub/styrer-rad-utvalg/etikkradet/ofte-stilte-sporsmal1.html?id=605599

Pensionsmyndigheten, "Pensionssystemets årsredovisning för 2010"

Principles for Responsible Investment, www.unpri.org/about

Riksdagens finansutskott, betänkande 1999/2000:FIU19, "Omorganisation av Allmänna pensionsfonden"

Riksdagens utredningstjänst, "AP-fondernas investeringar", 2011

Riksdagens utredningstjänst, "AP-fonder - Hur mycket resurser lägger respektive AP-fond på placeringar i värdepapper med mera? Hur mycket kostar det att driva Etikrådet?", 2010

Sjunde AP-fondens uteslutningslista www.ap7.se/PageFiles/353/Svarta_listan_2010.pdf

Sjunde AP-fondens årsredovisning 2010

Sjunde AP-fondens ägarpolicy

Statens offentliga utredning, SOU 1999:25, "Samerna - ett ursprungsfolk i Sverige. Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169", 1999

Statens offentliga utredning, SOU 2008:107, "Etiken, miljön och pensionerna - Betänkande från Kommittén om AP-fondernas etik- och miljöansvar", 2008

Stockholms Läns Landsting mfl., "Socialt ansvarstagande i upphandling", 2010

Stratus Consulting, "Reporte de Evaluación Independiente de la Calidad y Cantidad del Agua en la Cercanía del Distrito Minero Yanacocha, Cajamarca, Peru. Reporte Final", 2003

Sustainable Investment Research Platform, <http://www.sirp.se>

Sveriges Regering, proposition 1999/2000:46, "AP-fonden i det reformerade pensionssystemet"

Sveriges Regering, skrivelse 2009/10:129, "Att möta globala utmaningar - skrivelse om samstämmighet för utveckling"

Sveriges regering, skrivelse 2010/11:130, "Redovisning av AP-fondernas verksamhet t.o.m. 2010"

Sveriges regering, skrivelse 2009/10:130, "Redovisning av AP-fondernas verksamhet t.o.m. 2009"

Sveriges regering, skrivelse 2008/09:130, ”Redovisning av AP-fondernas verksamhet t.o.m. 2008”

Sveriges regerings hemsida, ”Politiken för global utveckling”, <http://www.sweden.gov.se/sb/d/10423>

Swedwatch, ”Utveckling på vems villkor? - Skanskas verksamhet i ecuadorianska Amazonas”, 2007

Tredje AP-fondens årsrapport 2010

Tredje AP-fondens ägarstyrningsrapport 2011

United Nations Environment Programme Finance Initiative (UNEP FI) och Mercer, ”Demystifying Responsible Investment Performance”, 2007

Utrikesdepartementet, ”Gemensamt ansvar för global utveckling”, 2010

The Congress of Guatemala’s Transparency Commission, ”Final technical report regarding the cause of damage to houses in communities located near the Marlin Mine”, 2010

Van de Wauw, Evens, Machiel, ”Are Groundwater over extraction and reduced infiltration contributing to Arsenic related health problems near the Marlin mine (Guatemala)?” 2010

www.bloomberg.com

www.eiti.com

www.humanrights.gov.se

www.yanacocha.com

www.barrickgold.com

www.barricksudamerica.com

www.goldcorp.com

www.inei.gob.pe

www.olca.com

www.ilo.com

Yacoub, Cristina; Universitat Politècnica de Catalunya, Risk assessment and seasonal variations in southern countries: Trace metal emissions in the upper part of Jequetepeque Basin, Peru, 2011

Dialoger (möten, telefon och epost)

Britta Hammar, ansvarig för AP-fonderna på finansdepartementet, 2011-05-18

Eléna Sanchez, Mesa de Concertación de Lucha contra la Pobreza, 2011-08-20

Etikkrådet for Statens Pensjonsfond Utland, Jorid Torkveen, 2010-12-20

Gärd Sällsten, professor i arbets- och miljömedicin vid Göteborgs universitet, april 2011

Jeanett Bergan, chef för ansvarsfulla investeringar på Kommunal Lands-pensjonskasse (KLP), 2011-09-06

Johan Florén, kommunikationschef på Sjunde AP-fonden, 2011-05-30

John Howchin, generalsekreterare på Etikkrådet, 2011-05-30

Jorge Camacho, verksamhetsledare Grufides, 2011-08-17

Jorid Torkveen, Etikkrådet for Statens Pensjonsfond Utland, 2010-12-20

Juan Navarro, gruvarbetarfacket vid Yanacocha, 2011-08-21

Lars Hylander, forskare vid institutionen för geovetenskaper, Uppsala universitet, 2011-08-11

Luis Campos Aboado, miljö och socialt ansvar, Newmont Sydamerika, augusti 2011

Lucio Cuenca, Observatorio Latinoamericano de Conflictos Ambientales, april 2011-09-08

Luis Pino, kommunikationsansvarig Barrick Gold Sydamerika, augusti 2011

Miquel Bonet, forskarassistent till Christina Yacoub, Universitat Politecnica de Catalunya, 2011-08-16

Nadine Viel Lamare, Etikrådets ordförande under 2011 och senior hållbarhets-analytiker på Första AP Fonden, 2011-05-30

Nilton Sanchez, Grufides, 2011-08-15

Pastor Paredes diez Canseco, Defensoría del pueblo i Cajamarca, 2011-08-18

Pim Heister, fd rådgivare till handelskammaren och turistikammaren i Cajamarca, 2011-08-19

Sergio Campusano, talesperson för los Huascoaltinos, april 2011

Sergio Sanchez, Gobierno regional de Cajamarca, juni 2011

Utrikesdepartementets PGU-enhet, 2011-05-12

AP-fondernas kommentarer

Etikrådet, 15 september 2011

Etikrådet välkomnar Swedwatchs rapport och tackar för möjligheten att få respondera. De senaste tio åren har investerare och minoritetsägare såsom AP-fonderna successivt utvecklat sina strategier för att påverka de bolag de är delägare i. Det är ett viktigt arbete och området behöver kontinuerligt genomlysas och konstruktiva diskussioner föras kring för- och nackdelar med valda strategier, direktiv och riktlinjer.

Gruv- och råvaruindustrin hamnar av förklarliga skäl ofta i fokus, man behöver inte leta längre bort än Kiruna för att förstå hur påtagligt en gruva kan påverka (och skapa) ett samhälle och dess innevånare. Etableringen av stora projekt innebär nästan alltid någon form av motsättning som kan leva kvar under lång tid. Gruvindustrin är en viktig basindustri för Sverige och ligger bakom flera viktiga industribolag såsom Atlas Copco och Sandvik. Det är därför förståeligt att andra länder också vill göra samma resa, speciellt när det globala trycket på råvaror är större än på länge. I detta sammanhang ska man vara införstådd med att det är de reglerande myndigheterna i dessa länder som bestämmer om en gruva får tas i drift eller inte och som också har ansvar för de krav som ställs vid etablering och drift av gruvan.

Etikrådets kompetens och roll är primärt att påverka bolagen att bedriva sin verksamhet på ett ansvarsfullt sätt genom att se till att bolagens styrelser och ledningar inför riktlinjer och ledningssystem rörande miljö, mänskliga rättigheter mm. Detta gör Etikrådet både i förebyggande syfte och när allvarliga problem uppstått. Ägare ska varken vara reglerande myndigheter eller i detalj styra bolagen – som ägare tillsätter vi styrelser som i sin tur utser ledningar som står för den operativa verksamheten.

Etikrådet har i flera år aktivt arbetat för att påverka gruvbolag, inte bara Goldcorp som omnämns i rapporten utan även gruvbolagen Vedanta, Rio Tinto och Freeport McMoran vars dialoger kontinuerligt redovisats i Etikrådets årsrapporter. Mot bakgrund av dessa dialoger och övrig rapportering om utmaningar kopplade till gruvverksamhet har Etikrådet påbörjat ett bredare engagemang i gruvindustrin.

På Etikrådets initiativ har ett gruvprojekt startats där andra investerare bjudits in att delta. Som ett första steg har ett 30-tal gruvbolag valts ut för djupare analys där bolagens riktlinjer gällande miljö och mänskliga rättigheter vid gruvprojekt och implementeringen av dessa i praktiken jämförs med de 10 principer för en hållbar utveckling som gruvindustrins branschorganisation ICMM¹ ställt upp som krav för att få vara med i organisationen. Med utgångspunkt i analysen kommer diskussioner tas upp med bolagen i syfte

1 International Council of Mining and Metals, se <http://www.icmm.com>

att påverka dem till förbättringar på detta område. Redovisning av gruvprojektet, som förväntas sträcka sig över flera år, kommer göras i Etikrådets årsrapporter.

Etikrådet har i sina årsrapporter redogjort för arbetet med att påverka Goldcorp. Den utvärdering (HRIA) som gjorts om mänskliga rättigheter i projektet har varit ett viktigt och omfattande projekt, inte bara för oss investerare utan i synnerhet för bolaget. Utvärderingen, och arbetet därefter för att åtgärda de problem som lyfts fram, har följts noga av fler gruvbolag än Goldcorp, vilket är mycket positivt. Det är bättre att lära av andras misstag än att göra egna. När ett projekt spänner över många komplexa områden som man tidigare inte analyserat är det självklart att vissa delar, med facit i hand, kunde ha undersökts med ännu större noggrannhet. Etikrådet ser dock positivt på det förändringsarbete som påbörjats i Goldcorp och fortsätter ställa krav på att bolaget genomför de punkter som ännu inte har åtgärdats.

Med cirka 4000 bolag i portföljerna har Etikrådet ett brett arbetsfält och vi får i princip på daglig basis in rapportering kring bolags ageranden på många problemområden. Fondernas innehav i bolagen är som regel mycket små, oftast sammantaget mindre än 0,2 procent av rösterna, och är för det mesta inte resultat av ett aktivt beslut att äga bolaget utan genom en placeringsinriktning som innebär att man köper alla bolag på en viss marknad ("man köper index"). Det är utifrån detta perspektiv och det faktum att fonderna på ett kostnadseffektivt sätt ska implementera riktlinjerna om att ta etik och miljöhänsyn i verksamheten måste diskuteras.

AP-fonderna har utifrån detta valt en strategi för att påverka bolagen till ett mer ansvarsfullt agerande som består av två delar. Den ena delen handlar om att agera proaktivt i branscher där allvarliga problem är vanligt förekommande, där är gruvprojektet som nämns ovan ett bra exempel. Den andra delen är en systematisk genomlysning av fondernas innehav för att identifiera brott mot konventioner.

För att kunna påverka bolag krävs både kunskap, tid och resurser. Att adressera allt som kommer till Etikrådets kännedom låter sig därför inte göras. Etikrådet väljer därför ut ett antal fall/områden åt gången där nödvändiga resurser kan avsättas för att uppnå önskat resultat – att bolagen bedriver sin verksamhet på ett mer ansvarsfullt sätt. Etikrådet har också insyn i dialoger som bedrivs av andra investerare i Etikrådets nätverk, vilka valt att lägga sina resurser på andra bolag/problemområden än Etikrådet. Dessutom deltar Etikrådet i dialoger som bedrivs med hjälp av konsulter² Etikrådet anlitar. Bolagen Barrick Gold och Newcrest som omnämns i rapporten är, liksom andra gruvbolag, exempel på bolag som förekommit i denna typ av sammanhang.

Swedwatches rapport berör också riksdagens riktlinjer till AP-fonderna rörande etik- och miljöhänsyn i verksamheten. Etikrådet kan konstatera att den utredning som gjordes 2008, SOU 2008:107, gav en positiv bild av den

2 Cirka 170 fall under 2010.

strategi som valts och att fonderna, sedan utredningen gjordes, anpassat och fortsätter anpassa verksamheten i linje med de rekommendationer utredningen gav.

Avslutningsvis kan Etikrådet konstatera att antalet investerare som, liksom AP-fonderna i Etikrådet, utnyttjar sitt ägande i bolag för att påverka dessa till ett mer ansvarsfullt agerande så sakteliga ökar i antal. AP-fonderna har under flera år utnyttjat sitt ägande i bolag på detta sätt och vi fortsätter att utveckla våra processer för att genom engagemang, agerande och genom att ställa krav på förändring göra skillnad.

Nadine Viel Lamare

John Howchin

Etikrådets ordförande 2011

Etikrådets generalsekreterare

Sjunde AP-fonden, 16 september 2011

AP-fondernas etikarbete har utvecklats kontinuerligt sedan starten för mer än tio år sedan och kommer givetvis även fortsättningsvis att göra det. Utvecklingen har omfattat såväl principiella utgångspunkter och riktlinjer som operativa metoder och åtgärder. Olika intressenter som Swedwatch och Latinamerikagruppernas bidrar till diskussionen om AP-fondernas etikarbete och därmed till utvecklingen av detta arbete. Den aktuella rapporten är omfattande och presenterar idéer och förslag på många olika nivåer. Vissa delar riktar sig främst till riksdag och regering medan andra delar gäller AP-fonderna generellt.

När det gäller de delar som berör AP7 kan följande delar behöva tilläggas. AP7 utesluter bolag som bryter mot internationella normer samt publicerar namnen på företagen och motivet till uteslutningen. På så sätt uppnås full transparens i fondens beslut. Transparens har och kommer alltid att vara en ledstjärna i alla delar av fondens arbete. Eftersom AP7 på ett konsekvent sätt utesluter samt offentliggör motiv och namn på bolagen, är det viktigt att minimera risken för godtycke i beslutsgrunderna. Den dialog som förs med bolagen innan eller efter utslutning är för AP7 ett komplement (men inte ett alternativ) till principen om uteslutning, vilket bland annat innebär att många av företagen inte på något sätt funnits skyldiga till några miljö- eller etiköverträdelser.

De tre redovisade fallen som Swedwatch tar upp är kända sedan tidigare. Det har förts fram anklagelser om kränkningar av konventioner och dessa måste tas på allvar. AP7 har både varit i kontakt med bolagen och internationella organ som ILO, för att klargöra situationen. Hittills har inte det inte lett till bedömningen att bolagen ska uteslutas. Det beslutet kan naturligtvis omprövas, exempelvis om ny information framkommer, vilket för övrigt gäller samtliga innehav som AP7 har (cirka 2500 bolag).

Rapporter publicerade av Swedwatch

41. Mors lilla Olle - så exploateras asiatiska bärplockare i de svenska skogarna (2011)
40. Dyrare kaffe är bra (2011)
39. Leksaksföretagen har agerat efter kritiken (2011)
38. Passive observers or active defenders of human rights? (2010)
37. Konfliktmineraler i våra mobiler (Voices from the inside) (2010)
36. Namibias uran bakom svensk kärnkraft (2010)
35. Etik för dyrt för svenska kaffebolag (2010).
34. Mer kött och soja - mindre regnskog (2010).
33. Olaglig övertid i mobilfabriker (2009).
32. Skoföretag har dålig kontroll på miljön (2009).
31. Hårt arbete bakom barnens julklappar (2009).
30. Vägar till ett bättre arbetsliv (2009).
29. Oädel handel: En rapport om import av tropiskt trä (2009).
28. Out of Control: E-waste trade flows from the EU to developing countries (2009).
27. En brännande fråga: Hur hållbar är den etanol som importerats till Sverige? (2009).
26. En exkluderande resa: En granskning av turismens effekter i Thailand och Brasilien (2008).
25. Ett kaffe som märks: Vilka effekter har certifieringar för kaffeodlare? (2008).
24. Illegal Ground: Assa Abloy's business in occupied Palestinian territory (2008).
23. Den blinda klädimporten: Miljöeffekter från produktionen av kläder (2008).
22. Silenced to Deliver: Mobile phone manufacturing in China and the Philippines (2008).
21. Utveckling på vems villkor? Skanskas verksamhet i ecuadorianska Amazonas (2008).
20. Risky Business. The Lundin Group's involvement in the Tenke Fungurume Mining project in the DRC (2008).
19. Improving Working Conditions at Chinese Natural Stone Companies (2008).
18. Powering the Mobile World. Cobalt production for batteries in the DR Congo and Zambia (2007).
17. Svenska textilier – ren vinst, smutsig produktion (2007).
16. Vita rockar och vassa saxar. En rapport om landstingens brist på etiska inköp (2007).
15. Bristande miljö – och etikkontroll. En rapport om Clas Ohlsons och Biltemas inköp (2006).
14. Arbetarnas situation på varven i Kina (2006).
13. Sandvik och Freeport – Två företag i konflikten om Papua (2006).
12. Chokladens mörka hemlighet. En rapport om arbetsvillkoren på kakaodlingarna i Västafrika (2006).
11. The Price of Oil. Nordic participation in violations in Oil and Gas development on Sakhalin in Russia (2006).
10. Kaffe från Brasilien – en bitter smak av orättvisa (2005).
9. Expansion i låglöneländer med etiska risker – Assa Abloy i Rumänien och Mexiko (2005).
8. Lång väg till rättigheter – Trelleborgs försök att hindra en fackförening på Sri Lanka (2005).
7. En vara bland andra? – migrantarbetarnas situation och svenska företag i Saudiarabien (2005).
6. Handelskung med bristande etik – en rapport om Clas Ohlsons inköp i Kina (2005).
5. Swedish pulp in Brazil – The case of Veracel (2005).
4. Människor och miljö i fruktindustrin – två fallstudier från Chile och Sydafrika (2005).
3. Billig, snabb och lydig – en rapport om kinesiska leksaksarbetare och företagens ansvar (2004)
2. Svensk handel med Burma (2004).
1. Fallstudie om pappersmasseproduktion i Indonesien (2003).